

RØDE FANE

Nr. 5 — 82

kr.24,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

OPPOSISJONEN I FAGBEVEGELSEN

Sosialisme-debatten
fortsetter

BREV OG NOTISER

Mange feil i Røde Fane

Forrige nummer av Røde Fane — RF nr. 4 — var fullt av feil. På forsida reklamerte vi med «solia-ismen». Mange steder manglet streker mellom spaltene og rammer var falt bort. Vi hadde skrevet Kjersti Ericssons navn galt, og påsto at Gro Hagemanns artikkel var nr. 2 i en serie, mens den i virkeligheten var nr. 3. Innholdsfortegnelsen var delvis gal

osv., osv. Vi beklager dette sterkt. Denne amatørismen har selvsagt en grunn, og grunnen er at vi er mange nye folk i redaksjonen. Det er helt tydelig at vi ikke behersker produksjonsprosessen godt nok. Vi skal gjøre alt vi kan for å forbedre oss. Forhåpentligvis blir det siste gang våre leser finner så mange feil i et nummer.

Redaksjonen

Går abonne- mentet ditt snart ut?

Husk å fornye det. Kjenner du noen som ikke abonnerer? Det er de faste abonnentene som sikrer RØDE FANEs økonomi.

Rød Ungdom med nytt studiehefte

Rød Ungdom har igjen gitt ut et nytt studiehefte i serien **Kort innføring i marxisme**. Denne gangen er det kapitalismens politiske økonomi som står for tur.

Hefte begynner med et innledende kapittel om hva politisk økonomi er. Det fortsetter med Vare og verdi, Kapitalen, Kapitalakkumulasjon og kriser og avslutter bl.a. med kapitalens

grunnleggende motsigelse og hvorfor sosialisme og kommunisme.

Hefte er lagt opp som et studiehefte på tre møter. Og prisen er overkommelig — kr. 15,-. (Neste Røde Fane vil skrive litt mer om innholdet i Rød Ungdoms nye studiehefte.)

Skriv til Brev og notiser

I Røde Fane nr. 1/82 startet vi denne spalten, for smått og stort. Her vil vi gi plass til nyheter, oppslag og kommentarer som angår bladet. Vi ønsker kommentarer fra leserne om enkeltnumre og om bladet som helhet. Bruk spalten når du har noe på hjertet, vi oversvømmes **ikke** av leserinnlegg. For større debattinnlegg har vi plass lengre bak i bladet.

INNHOOLD

TEMA:

Opposisjonen i fagbevegelsen
av O.H.V. s. 4
Hvordan bekjempe klassesamarbeidet,
av Arne Lauritzen s. 14
Noen problemer i sosialismens
økonomiske basis,
av Kjersti Ericsson s. 20
Carter-rapporten,
av Kjersti Ericsson s. 23
Kvinnene — Kapitalens B-lag på
arbeidsmarkedet,
av Gro Hagemann s. 28

SPALTER:

Studiespalte s. 35
Grasrothistorie s. 38

BØKER:

Cohen om Bukharin s. 46

DEBATT:

Gnistans omtale av Røde Fanes
Stalin-nummer s. 40
Nedrustning og fredsarbeid s. 42
Hvor er dialektikken, Schultz? s. 43
Oljeboka og marxismen,
Terje Valen s. 44

Forsidefoto: Samfoto A/S

ISSN-0332-7892

ABONNÉR

Tegn abonnement på Røde Fane — for 125 kroner får du en hel årgang, 6 nummer, tilsendt. Du sparer mer enn kr. 3,- pr. nummer på å abonnere. Bestill fra: Røde Fanes distribusjon, Boks 83, Bryn, Oslo 6.

Utgitt av Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene)
Nr. 5 — 1982. 11. årg.

ABONNÉR! 125 kr. pr. år.
Bestill fra Røde Fanes distribusjon, Boks 83, Bryn, Oslo 6.

Røde Fane redigeres av et utvalg nedsatt av sentralkomiteen i AKP(m-l).

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavs plass, Oslo 1
Telefon: 11 45 73.

Ansvarlig utgiver for dette nummer: Pål Steigan.

Trykt hos A/S Duplotrykk

RØDE FANE 1983

I året som kommer har vi tenkt å redigere Røde Fane på en annen måte enn hittil. Publikasjonsformen vår har i lang tid vært temanummeret. Hovedmengden av stoffet i hvert nummer har dreid seg om et tema, og bladet har vært markedsført stort sett som temanummer. Fordelen ved dette har vært konsentrasjonen av stoff og muligheten for å belyse ting allsidig. Ser en på bladet som *studiemateriale*, er det åpenbart en fordel. Det er også en form som gjør det forholdsvis lett for edaksjonen å planlegge framover — «sette ut» temaer til skriving.

Hovedinnvendingen er at det ikke «selger» så godt. Hvis en ikke akkurat interesserer seg for hovedtemaet, vil en ofte ikke kjøpe eller lese bladet. Det øvrige stoffet drukner lett i «temaet». Vi vil derfor forsøke å gjøre hvert nummer mer allsidig — sikre en større bredde i hvert nr. Med dette håper vi at flere vil finne noe de interesserer seg for i *hvert* nummer.

Dette betyr *ikke* at bladet nå blir «kort og kjapt». Vi vil fortsatt kjøre mange lange artikler i Røde Fane. Når forholdene ligger til rette for det vil vi kanskje til og med lage et «tema-nummer»! Men dette blir altså ikke den typiske publikasjonsformen.

Det betyr heller ikke at vi ikke har noen redaksjonell linje. Tvert om. I året som kommer vil vi konsentrere innsatsen vår om noen særlig viktige temaer foran andre.

Stikkordmessig er dette:

- det indre grunnlaget for Sovjets ekspansjonisme og aggresjon
- kvinneundertrykkninga med særlig vekt på utviklinga i familien
- Rød Valgallianse og parlamentarisk arbeide
- diskusjon om en strategi for den sosialistiske revolusjonen i vårt land
- utviklinga av den økonomiske verdenskrisa og lovene som styrer den
- kommunistisk arbeid i fagforeningene og på arbeidsplassene.

Vi vil også arbeide med å styrke Røde Fanes profil som et tidsskrift for kunst og kultur, og vi vil gjøre vårt for at leserne våre interesserer seg for politisk økonomi.

Når dette er sagt, vil vi også si at det ikke finnes det tema vi ikke ønsker artikler om — og debatt om!

Det siste nummer i år vil stort sett dreie seg om den 3. verden. Nummer 1/1983 vil stå i partijubileets tegn. Deretter vil vi begynne å sette de nye redaksjonelle linja ut i livet. Hva syns leserne?

Redaksjonen

P.S.: Hva syns leserne om det nye papiret? Er det bra eller er det et tilbakeskritt? Det er i alle fall billigere.

Redaksjonen

OPPOSISJONEN I FAGBEVEGELSEN

Hensikten med denne artikkelen er ifølge forfatteren å si noe om hvilke oppgaver den kampvillige delen av fagbevegelsen står overfor. Han avviser at det finnes en omfattende gruppe fagorganiserte som har en felles alternativ linje til LO-ledelsen. Samtidig er det mange uttrykk for opposisjon og misnøye i fagbevegelsen som forfatteren går inn på og diskuterer.

I august i år ble det holdt et faglig kurs på Dokka arrangert av Faglig Utvalg i AKP(m-l). Tema for kurset var «Opposisjon i fagbevegelsen». Denne artikkelen er en bearbeidet utgave av hovedforedraget på kurset. Bearbeidelsen består i at jeg har kuttet ut noen tema for innledninga, som var svært omfattende, og i at jeg har innarbeidet synspunkter som kom fram i debatten. Pluss at jeg har tatt inn noen saker som verken innledninga eller kurset behandla.

De som deltok på kurset vil bare i liten grad kjenne igjen sjølve innledninga. Men så er heller ikke hensikten å lage noen reprise, men å forsøke å komme videre i drøftinga av noen av sakene som kurset tok opp.

Først noen ord om sjølve tittelen «Opposisjon i fagbevegelsen». Jeg vil gjerne avlive dette begrepet, i alle fall en bestemt betydning av det. Ordet «opposisjon» betyr gjerne at det finnes en mer eller mindre omfattende gruppe fagorganiserte som har en felles alternativ linje til den LO-ledelsen står for. Om denne gruppa er organisert eller

ikke, spiller mindre rolle. Jeg mener det ikke fins noen slik opposisjon, dersom man ser bort fra partiet AKP(m-l). Men AKP er ikke noen fagforeningsopposisjon, men et revolusjonært politisk parti som ikke begrenser sitt arbeid til fagbevegelsen. Partiet har heller ikke som mål å erstatte de former for organisert opposisjon som måtte oppstå. Det ville føre, enten til voldtukt av fronten, eller oppløsning av partiet.

Bakgrunnen for at begrepet har oppstått er en rekke hendelser i fagbevegelsen de siste åra. I forbindelse med tariffoppgjørene har det oppstått midlertidig organisering av en opposisjon til LO-toppen, slik som «Tariffaksjonen» og «Solidaritet i fagbevegelsen». Vi har hatt «Bryneaksjonen» som krevde ekstraordinært landsmøte i Jern og Metall og at LO-toppen måtte gå av etter tariffoppgjøret i 1981. Videre har kvinnene i fagbevegelsen for alvor trådt inn på arenaen og særlig reist kampen for 6-timers dagen. Ved avstemminga over tariffoppgjøret i 1980 berga LO-ledelsen et ja-flertall for sitt forslag utelukkende ved hjelp av en

Avslutningsvis fastslår han at skal det skapes en massebevegelse, så må det skolerings til, særlig i politisk økonomi og økonomisk politikk, og det er nødvendig at klubber og fagforeninger har egen planlegging og prioritering av arbeidet sitt og ikke overlater det til tilfeldighetene.

udemokratisk kobling av avstemminga. Det fins en sterk grunnplansbevegelse for aktiv støtte til Solidaritet i Polen, og for anerkjennelse av PLO.

Det fins flere uttrykk for økende misnøye med den linja som LO-ledelsen står for. Men etter min mening er det feilaktig å summere disse uttrykkene og kalle dem for «Opposisjonen i fagbevegelsen». Det ville gi et for positivt bilde av hvor langt motsigelsene innafor fagbevegelsen har utvikla seg. Og det ville kunne føre til en feil taktikk for å utvikle dem videre. For eksempel kunne det føre til ideer om at det er grunnlag for en organisert fagopposisjon rundt en felles plattform. Noe jeg mener ville være sektersk eventyrpolitikk. Og nettopp derfor syns jeg også det er viktig å avlive begrepet «opposisjonen» i denne betydninga.

Det har vært en tendens tidligere i partiets tenkning omkring sånne spørsmål, til å konstruere fronter utfra vårt eget bilde av verden og hvordan vi syns folk burde oppfatte den, mer enn utfra de reelle massebevegelsene. Jeg ser

FAGBEVEGELSEN

ingen grunn til å gjenta slike feil i arbeidet i fagbevegelsen.

Men min avvisning av en organisert fagopposisjon står foreløpig der bare som en påstand. Jeg skal i det følgende argumentere for den ved å se litt på de forskjellige uttrykkene for opposisjon og misnøye i fagbevegelsen. Hovedhensikten med det er ikke å polemisere mot ideen om en landsomfattende «fagopposisjon», sjøl om ideen fins, men å si noe om hvilke oppgaver den kampvillige delen av fagbevegelsen står overfor.

BEGRENSNINGER

Det er først og fremst i tariffpolitikken at misnøyen mot LO-ledelsen og forbundsledelsen har vist seg. Her er det også mulig å si at det finnes elementer av en felles plattform: For forbundsvise oppgjør. For fri forhandlingsrett. Mot statlig diktat i lønnsforhandlingene. For lavtlønnsгарantier. Og jamt over for større kronekrav enn det LO-toppene har vært villig til å godta.

Rundt slike krav har bl.a. «Solidaritet i fagbevegelsen» vært organisert, som en tverrfaglig tariffopposisjon. Denne opposisjonen har hatt et svært viktig politisk element ved sida av de enkeltstående tariffkravene, nemlig et bevisst arbeid for å bryte ned splittelsen mellom såkalt «høytlønnte» og lavtlønnte. Denne organiseringa sammen med de forskjellige uttrykkene for økt innsats fra kvinnene i fagbevegelsen — er de mest positive og betydningsfulle uttrykkene for en begynnende massebevegelse i fagbevegelsen.

Men samtidig er det høyst nødvendig å se på *begrensningene* i denne opposisjonen.

PRIVAT OG OFFENTLIG

Både politisk og organisatorisk har tariffopposisjonen hovedsakelig utgangspunkt i den private sektor. Dvs. blant et mindretall av de fagorganiserte. Nå er forresten ikke antallet det vesentligste her. Først og fremst gjen-speiler det at det eksisterer et skarpt skille mellom offentlig og privat sektor, ikke bare i den åpne polemikken mellom formannen i Statstjenestemannskartellet Albert Uglem, og forbundsledere i privat sektor, men også faktisk og praktisk mellom klubbene og foren-

ingene i de to sektorene.

Dette har objektive økonomiske og historiske årsaker. For bare å nevne noen, stikkordsmessig:

Den såkalte uproduktive sektor har et helt annet avtaleverk enn det som finnes i privat sektor. Naturlig nok, ettersom det er ganske vanskelig å lage bonus-, produktivits-, og akkordavtaler f.eks. på et gamlehjem. Det er også vanskelig å vise til «bedriftens» overskudd etc. Den private sektor er blitt

lønnsledende; «Her skapes verdiene som den offentlige sektor lever av». Historisk er også den offentlige sektor og fagbevegelsen der bygget opp først og fremst etter krigen, i de fredelige «oppbyggingsåra». Det gir denne sektoren et annet erfaringsgrunnlag, andre tradisjoner enn fagforeningene i den private sektor.

Dette er objektive forskjeller som gir grunnlag for å så splid mellom de to sektorene. Det er forskjeller som jeg

Den såkalte uproduktive sektor har et helt annet avtaleverk enn det som finnes i privat sektor. Vi ser her hovedavtalene for staten og for den private sektor.

FAGBEVEGELSEN

mener også AKP har viet alt for liten oppmerksomhet opp igjennom åra. Ta bare kravet om forbundsvis oppgjør som eksempel. Et slikt krav betyr noe helt annet i offentlig enn i privat sektor, f.eks. krever det lovendringer på størrelseting for å gjennomføres i praksis. Først i Faglig Bulletin nr. 3 i 1981, blir disse problemene tatt opp. Men nå er ikke hensikten her å drøfte sjølve tariffpolitikken i offentlig sektor. Poenget er å vise den begrensninga som ligger i det vi kaller «tariff-opposisjonen».

Det fins sjølsagt også i offentlig sektor både foreninger og forbund som står i skarp strid med ledelsen i Kartellet og i NKF på tariffpolitikken, og som har utviklet en viss gjensidig solidaritet med deler av den private sektor. Men det er likefullt etter min oppfatning uriktig å si at det fins en felles tariffpolitisk plattform for fagorganiserte i de to sektorene.

Det er altså en viktig begrensning i tariffopposisjonen. Men det fins flere.

LOVLIG OG «ULOVLIG»

Det er viktig å være klar over at tariffoppgjørene bare utgjør en del av lønnskampen. Riktignok en svært viktig del, men dog. Tariffoppgjørene foregår innfor rammene av de lover og avtaler som er etablert mellom LO og NAF, med Hovedavtalen og Arbeidstvistloven (og deres tvillinger i offentlig sektor), som hovedelementer. Denne delen av lønnskampen foregår altså på fredspliktens premisser, og den foregår under ledelse av det etablerte LO-apparatet.

Den opposisjonen som har vært organisert, har vært knytta til de sentrale tariffoppgjørene. Noe jeg mener har vært helt riktig og nødvendig. Men i dette ligger også en viktig begrensning. Nemlig den at sjølve fredsplikten er lagt utafor rammene for den politiske plattformen. Det har vært en tariffopposisjon, men ikke dermed nødvendigvis en lønnskampopposisjon.

Og det er etter min mening et viktig skille. Synet på hvilke kampmidler de fagorganiserte skal kunne ta i bruk i lønnskampen er et prinsipielt skille i fagbevegelsen, et skille mellom to motstridende hovedlinjer. Streikeretten er innskrenka til å gjelde hvert annet år, og da til og med kraftig uthult på grunn

av voldgiftstrusselen. Det innebærer en kraftig innskrenkning av de fagorganisertes muligheter til å velge tid og sted for lønnskampen. Mens bedriftseierne på sin side ikke lider under slike begrensninger sjøl om det kan se sånn ut på papiret: Også de har jo bare rett til lock-out hvert annet år.

I praksis kan bedriftseierne øke profitten og utbyttinga med tusen andre hjelpemidler. Økt produktivitet, bedra markeds og prisforhold, en stadig flasjon som reduserer verdien av lønnsstilleggene osv. De trenger ikke lock-out for å øke utbyttinga. Den formelt like rett som fredsplikten dekker seg under er ikke reell. Arbeiderne på sin side er fullstendig avhengig av forhandlings- og streikeretten som midler og metoder i lønnskampen.

Men når bruken av kampmidler i fagbevegelsen kommer opp, så forandrer skillelinjene seg. La oss se på et eksempel.

Da voldgiftsdomstolen i 1981 fastholdt et lønnsglidningstak på kr. 1.50, så streika over 60.000 fagorganiserte politisk (og dermed lovlig), mot avgjørelsen. Saka blei brakt inn for Arbeidsretten, og de fagorganiserte avventa dommen der før videre aksjoner blei vurdert. Arbeidsretten opprettholdt voldgiftsdomstolens avgjørelse (etter min mening på et reint politisk grunnlag). Men da var også alle tilgjengelige lovlige midler tatt i bruk i kampen mot taket. Etter dommen var det så og si umulig å få samla de som hadde streika politisk mot voldgiften til drøftinger om hva man nå burde gjøre. Det er jo opplagt at om kampen skulle føres videre straks, så måtte såkalt «ulovlige» midler tas i bruk. Og dermed falt store deler av det tillitsmannsskiktet, som hadde stått i spissen for den politiske streiken, fra. De blei sjølsagt ikke enig i lønnsstaket, men mente at man måtte jobbe innfor de rammene som er gitt, og dermed altså vente til neste tariffoppgjør.

Her delte altså en ellers enig tariffopposisjon seg. Og jeg har lyst til å knytte noen kommentarer til hvorfor.

I det ytre er jo saken klar nok; uenighet om virkemidler. Men jeg mener at denne uenigheten også har spesielle årsaker. Misnøyen og motviljen med tariffpoli-

tikken starta omkring 1977 og den blei forsterka da lønnsstoppen ble innført i september 1978. I praksis blei lønnsstoppen forlenga utover i 1980 fram til tariffoppgjøret, og den blei erstatta av lønnsstak seinere. Opposisjonen mot dette grunna seg ikke bare på de økonomiske konsekvensene og at grunnleggende demokratiske retter blei tråkka på. Tiltaka betød også en kraftig endring av arbeidsvilkåra for tillitsmannsskiktet. Før disse tiltaka blei innført, så satt tillitsmennene i forhandlinger med bedriftsledelsen mange ganger for året, om lønns- og arbeidsforhold. Denne aktiviteten foregikk i all hovedsak på tillitsmannsplan, og innebar ikke nødvendigvis noen særlig aktivisering av medlemmene. Det er en kjent sak at mange forhandlingsutvalg har tradisjonen med å både utforme krava, forhandle — og underskrive avtalen, uten medlemsmøter som den avgjørende instansen.

Innskrenkningene i forhandlingsretten reiv bort grunnlaget for tillitsmannsskiktets arbeid og virke. Og det er ikke gitt at den opposisjonen som de sto for mot innskrenkningene nødvendigvis hadde perspektiver utover det å komme tilbake til tidligere tilstander.

Store deler av dette skiktet har vært og er en del av en opposisjon mot innskrenkninger i den lokale forhandlingsretten. Men skiktet som skikt sine motiver og perspektiver, er ikke nødvendigvis så omfattende som andre deler av opposisjonens.

Nå er det alltid farlig å snakke om slike skikt generelt. Det fins blant mellomlaget av tillitsmenn i fagbevegelsen mange som støtter ulovlige streiker, en del som sjøl vil ta i bruk «ulovlige» aksjonsformer, og som ønsker en helt annen og mer kampvillig fagbevegelse. Det er det lett å påvise. Men poenget mitt er at tillitsmennene i fagbevegelsen ikke er påvirket av sin egen sosiale situasjon og de tradisjoner de jobber innfor. Og det mener jeg altså er en del av årsaken til at «opposisjonen» deler seg når fredsplikten blir satt på dagsordenen.

Dette er altså to andre viktige begrensninger i det vi har kalt «tariffopposisjonen». Nemlig at det er en opposisjon innfor rammene av de tradisjon-

FAGBEVEGELSEN

elle oppgjørene, og at deler av denne opposisjonen har ganske begrensa perspektiver for den kampen de deltar i.

Disse begrensningene i tariffopposisjonen er argumenter for at det ikke fins et politisk grunnlag for noen permanent, landsomfattende organisert opposisjon på tariffspørsmål. Men enda viktigere er det at begrensningene peker ut oppgaver for de fagorganiserte i lønnskampen:

Det trengs en fordomsfri diskusjon om tariffpolitikken i offentlig sektor. (Her har Faglig Utvalg i AKP utgitt en egen Faglig Bulletin som tar opp noen saker til diskusjon. (nr. 3, 1981))

Det trengs en utvida debatt om fredsplikten og styrking av den lokale kampberedskapen i privat sektor. Forberedelsene til og solidariteten med nødvendige «ulovlige» aksjoner må styrkes, lønnskampen trenger flere bein å gå på enn tariffoppgjørene.

KVINNEOPPOSISJON

De seinere åra har kvinnene i fagbevegelsen markert seg svært sterkt. Dette har sammenheng med flere forhold. Men det er viktig å se at årsaken til denne økende markeringa og opposisjonen, ikke er den samme som for opposisjonen rundt tariffpolitikken.

Det har skjedd en kraftig økning av antallet kvinner i den yrkesaktive delen av befolkninga. Riktignok er mange på deltidsarbeid, men det er likefullt et faktum at over halvparten av arbeidsstokken i dag utgjøres av kvinner. Dette skaper et materielt grunnlag for økt økonomisk uavhengighet av mannen. Det skaper grunnlag for en skjerpet kamp mot husslaveriet og den ideologiske undertrykkinga.

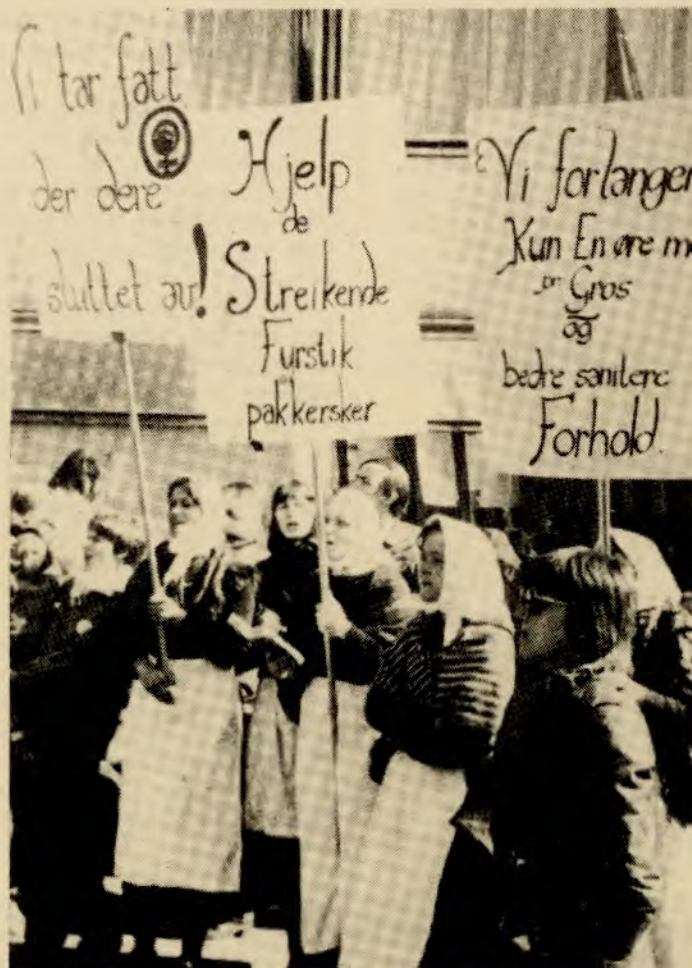
I fagbevegelsen har denne utviklinga fått forskjellige uttrykk. Det er kvinnene som har gått i spissen for å reise kravet om 6-timersdagen. Men i deler av den «mannlige opposisjonen» så blir dette kravet først og fremst oppfatta som et kvinnekrav. Det er et «kvinnekrav» i en viss forstand, nemlig i den forstand at kortere arbeidstid er helt nødvendig når begge parter i et forhold er i jobb. Og det er noe kvinnen lettere forstår fordi hun tradisjonelt har ansvaret for hus og barn. Nå skulle i og for seg en slik begrunnelse være mer enn nok til at kravet skulle få full oppslut-

ning. Men det har jo også et annet aspekt, nemlig at det er et hovedkrav for å kunne møte økt arbeidsledighet og datarevolusjon. Kravet er offensivt og kan virke utopisk i krisetider. Men poenget er at kravet er helt riktig og nødvendig og det må bygges politisk opp over lang tid. Til nå har det vært reist med størst styrke i offentlig sektor. Nettopp den sektoren hvor de fleste kvinner er sysselsatt. Og på dette kampavsnittet er nettopp derfor denne sektoren atskillig mer framskreden enn privat sektor.

På et åpenlyst felles kampavsnitt for alle fagorganiserte har altså kvinnene tilført fagbevegelsen svært viktige synspunkter og ressurser. Samtidig er det klart at denne delen av opposisjon-

en også må føre kamp mot mannen i fagbevegelsen, og det inkluderer mannen i opposisjon.

Kvinnene i fagbevegelsen kjemper derfor også på andre avsnitt. Innad i fagbevegelsen for kjønnskvoltering som en del av aktiviseringa av kvinnene. Overfor arbeidskjøperne med krav om særordninger som kan gjøre det lettere for kvinnene å være yrkesaktiv, permisjonsordninger, krav til rettigheter for deltidsansatte osv. (Det er naturlig nok uenighet også blant kvinner om en del av disse krava). Problemet er at kvinnene i en del tilfeller må reise krav om ordninger som gjør det «lettere» for dem fortsatt å ha dobbeltarbeidet, samtidig som kampen pågår for at menn og kvinner skal dele

De seinere åra har kvinnene i fagbevegelsen markert seg sterkt. Her foran åpningen av LO-kongressen 1981.

FAGBEVEGELSEN

husarbeid og ansvar for unger likt.

I tillegg til dette har den økte aktiviteten blant kvinner også en god del av æren for den økte fokuseringa på uverdige lavlønnsforhold.

Hensikten med å ta opp dette er to saker:

For det første at de spesielle årsakene til og vilkåra for kvinneopposisjonen gjør det til eventyrpolitikk å tru at man bare kan samle tariffopposisjon og kvinneopposisjon i en felles organisert «opposisjon».

For det andre — og mye viktigere. Forståelsen for kvinnes rolle i fagbevegelsen er mager blant menn, inkludert den kampvillige delen, inkludert AKP, inkludert meg sjøl. (Jfr. Kvinneutvalget i AKPs kritikk av en lang oppsummeringsserie av tariffoppgjøret i Klassekampen. De viser bl.a. til at de særskilte kvinnekravene skjebne i tariffoppgjøret overhode ikke var kommentert.)

En kvinneopposisjon vil fortsatt eksisterer i lang tid i fagbevegelsen, samtidig som kvinnene i stadig økende grad deltar på alle områder av fagbevegelsen sin virksomhet. Begge disse sidene må tas vare på og den kampvillige delen av de fagorganiserte i de tradisjonelle mannsyrkene må se det som en særlig oppgave å sette seg inn i og støtte de kravene som kvinnene reiser.

REELLE PROBLEMER

Så langt om tariffopposisjonen og kvinneopposisjonen. Formelt har jeg behandlet disse to uttrykkene for økende misnøye og massebevegelse i LO for å polemisere mot ideen om en organisert landsomfattende fagopposisjon. Men argumentene jeg har brukt, om opposisjonens begrensninger og om forskjellen i karakter og opprinnelse, er først og fremst viktige som påpeking av uløste oppgaver i arbeidet for å styrke fagbevegelsens kampkraft.

En avvisning av dannelsen av noen «fagopposisjon» er da heller ikke i seg sjøl noe svar på de reelle problemene som ligger bak en sårn ide. De fagorganiserte står overfor store oppgaver — og problemer. En sak er fem års nedgang i kjøpekrafta og en begynnende nedskjæring av den offentlige sektor.

Et annet og større problem er svære nedlegninger i industrien og en kraftig økende arbeidsledighet. Dette siste er en ny situasjon for de som er fagorganiserte i dag. Det overveldende flertall av oss er oppvokst med ganske lite arbeidsledighet.

På samme tid fins det masser av erfaringer, men det fins ikke noe fora i fagbevegelsen som oppsummerer dem og sprer dem. Det er svært begrensa muligheter for utveksling av erfaringer innafor et apparat leda av folk som knapt frykter noe mer enn grunnplansaktivitet, økt innsikt og kampvilje.

AKP har gjort alt for lite for å foreta oppsummeringer og spre erfaringer som vi kjenner til. Og den feilen må rettes på. Men uansett ville vi likefullt ikke kunne gjøre det på vegne av fagbevegelsen, vi kunne bare gjøre det som et bidrag til den debatten som uansett må føres av de fagorganiserte sjøl.

Men når situasjonen er som den er, så oppstår et forståelig behov for fora og organisasjoner for å foreta oppsummeringer og utveksle erfaringer. Saka er bare den at det har ikke noe med fagopposisjon å gjøre. Det er et behov som oppstår for de mest kampvillige delene av fagbevegelsen, men som ikke kan ta opp i seg eller erstatte de forskjellige formene for bevegelse som finnes i LO i dag. Massebevegelser for krav i strid med LO-ledelsens linje, oppstår på enkeltsaker, enkeltområder og er ikke nødvendigvis i det virkelige livet knytta sammen, eller består av de samme folkene og organene i fagbevegelsen. For bare å ta et innlysende eksempel: Arthur Svensson, formannen i Kjemisk har gjort en bra innsats i bevegelsen for å anerkjenne PLO. Men samtidig representerer han den mest smålige Jante-sjåvinismen i lønnskampen. Han har bl.a. gått ut mot Polstreiken med den begrunnelse at de krever mer enn medlemmene i hans forbund fikk, og at de dermed er «usolidariske»!

Jeg er ikke prinsipielt mot en organisert fagopposisjon i LO. Jeg tror tvert i mot at noe slikt vil tvinge seg fram. Men det vil først kunne skje etter forholdsvist lang tid med skjerpa klassekamp, og dermed også en skjerping av kampen om linjene innad i fagbevegelsen.

Massebevegelsen i fagbevegelsen

sen.

Den oppgaven vi står overfor i dag er først og fremst å styrke kampkrafta og kampviljen på grunnplanet i fagbevegelsen, og da hovedsakelig innafor den organisasjonsstrukturen som fins i LO i dag. Det spørsmålet som må stilles først, er ikke av organisatorisk natur, men av politisk og taktisk natur: *Hvilke oppgaver/utfordringer stiller den økonomiske krisa de fagorganiserte overfor, og hvilke motsigelser må løses for å få reist kampen.* I det følgende vil jeg si litt mer om dette, og la spørsmål om metoder og organiseringsformer ligge.

FAGBEVEGELSEN

nspeiles også i de ulike faglige organer. Her fra en avstemning i Oslo Samorg. (Foto: Klassekampen)

PREMISSER

Kampen mot de forskjellige utslaga av den økonomiske krisa vil bli ført av fagorganiserte med forskjellige premisser, med ulike perspektiver. AKP må klarlegge sine. Kort, og ubegrunna, er de slik:

Den eneste måten å kjempe mot krisa på, dvs. for å fjerne den, er ved å kjempe for et annet samfunnssystem, sosialismen. De daglige kampene de

fagorganiserte må og vil føre mot utslagene av krisa for å forsvare sine arbeidsplasser og sin levestandard, vil i seg sjøl ikke angripe ondets rot. Nemlig det kapitalistiske samfunnssystemet der produksjonen er samfunnsmessig, mens det enkelte produksjonsledd dirigeres etter loven om maksimal profitt, uten samfunnsmessige hensyn.

Det fins ingen alternativ krisepolitikk som kan løse krisa innafor dette sam-

funnssystemet, ei heller ved at DNA overtar regjeringsmakta etter stortingsvalget i 1985.

Derfor vil også de resultatene som oppnås i den daglige kampen være begrensa og av en midlertidig karakter. Det viktigste og mest varige resultatet av kampene er faktisk de kamperfaringer arbeidsfolk gjør seg og de lærdommene de trekker om dette samfunnet. Det vil

FAGBEVEGELSEN

være en kime til å kunne løse større oppgaver, nemlig en hel samfunnsomveltning.

Blant annet derfor vil jeg begynne å peke på en oppgave som ikke er et kampavsnitt i seg sjøl, men som vil være en del av hver enkelt kamp som blir ført: *Styrking av enheten og solidariteten blant arbeidsfolk og kampen mot splittelse og sjåvinimse.*

NÅR KRYBBEN ER TOM..

Alle kjenner ordtakene: «Når krybben er tom, bites hestene». Det er en enkel beskrivelse av noe som lett skjer i krisetider. Når ordrene er få, strides — ikke bare bedriftene — men av og til også fagforeningene mot hverandre for å få de få som fins. Dette problemet oppstår ikke bare nasjonalt, men også internasjonalt. Her framstår det som en strid om proteksjonisme i svært mange tilfeller. Dvs. at hver enkelt stat innfører tiltak som skal beskytte den innenlandske industri mot konkurranse utenfra. Det kan skje på utallige måter, gjennom toll, subsidier, statsstøtte eller f.eks. gjennom en devaluering av den typen den svenske regjeringa nyss gjennomførte.

Det samme problemet viser seg i lønnspolitikken hvor forskjellige grupper blir satt opp mot hverandre i en strid om en kakebit som borgerskapet definerer størrelsen på.

I helse- og sosialpolitikken blir et hvert krav fra en gruppe, satt opp mot forholda for en annen.

Kort sagt; **økonomisk krise innebærer forsøk på splittelse i arbeiderklassen, mellom alle mulige grupper av vanlige folk. En sånn splittelse er en ønskesituasjon for borgerskapet. Den innebærer at oppmerksomheten trekkes bort fra krisens årsaker og bort fra pengesekken.**

Det gamle ordtalet om hestene og krybben har et visst ironisk tilsnitt: Det er jo ganske tåpelig om folk skal oppføre seg som hester, ikke er det matnyttig heller. Hestekjøtt smaker nå engang ikke som havre og et bitt av naboen skaffer heller ikke mer havre i krybben. Men i den sosialdemokratiske ideologiproduksjonen er denne tåpeligheten gjort til et positivt prinsipp: Hestene bør bite hverandre. Den mest moderne varianten av dette prinsippet har nest-

formannen i DNA produsert. På forrige landsmøte i DNA la han fram slagordet om den kollektive forstand og han brukte følgende bilde for å illustrere sitt poeng:

Vi sitter alle på Bislett og ser på fotballkamp. Så er det noen som reiser seg for å se bedre. Følgen er at de som sitter bak også må reise seg for å se bedre. Og til slutt står vi alle, og ser ikke bedre av den grunn, vi har bare forverret stillinga vår litt.

Derfor bør vi alle kollektivt også sørge for at ingen reiser seg for å se bedre. Sitt ned og hold kjøft!

Nå er bare problemene det at på denne fotballbanen så befinner ikke bankdirektørene seg, ikke direktørene for Norsk Hydro og Statoil, ikke Kåre Willoch eller Einar Førde sjøl, heller for den saks skyld. Her fins bare pensjonister, lavtlønte, nordsjøarbeidere og den slags folk. Og da bør vi andre fly i strupen på «nordsjøadelen» når de vil «se bedre».

Denne reaksjonære ideologien er svært godt utvikla og den har grobunn, både i objektive forhold under krisa, og ikke minst i en lang sosialdemokratisk tradisjon. Ett aktuelt uttrykk for den er Arthur Svensson i Kjemisk sin begrunnelse for ikke å støtte Polararbeiderne i streik. De krever nemlig noe så usolidarisk som å se litt bedre enn det Svensson mente var utsikt god nok for sine medlemmer. Men nettopp når Førdes bilde skal omstilles til livets fotballkamp, så viser det seg som en luftspeiling. Alle kan se at de pengene polararbeiderne krever i økt lønn ikke ville komme vaskeriarbeiderne i Kjemisk til gode om A/S Vinmonopolet fikk beholde dem. I stedet for å stenge for utsikten, gir polararbeidernes streik inspirasjon og utsyn for andre lavtlønte. Om de blir stående og ikke setter seg igjen, så vil det være pekt på en vei ut av lavtlønnsstatusen som også andre kan forsøke.

For Arthur Svensson derimot vil gjennomslag for Polararbeiderne nettopp sette hans tariffpolitiske linje i et merkelig lys.

Mangt og mye både kan og bør sies mot denne ideologien, sosialdemokratiets utgave av Janteloven. Men gjennomslagskrafta av den bør ikke undervurderes, den er i full vigør langt

nedover i de fagorganisertes rekker, og det lenge før krisa har trått til og rammet norsk økonomi for fullt. Heller ikke de progressive kreftene er upåvirkte av den.

Kampen mot splittelse og for enhet og solidaritet, har betydning ikke bare på lang sikt. På kort sikt er de kampene som føres, nesten uansett hvilke, avhengig av arbeiderne også utenfor den bedriften kampen foregår på. Og det skal temmelig godt gjøres å klare å vinne kampen mot nedlegginger for eksempel, dersom kravet er at en annen bedrift skal legges ned i stedet.

Det fins en tommelfingerregel som kan danne utgangspunkt for å hindre at man spontant dras mot splittelse. Nemlig at ethvert krav som reises må kunne forsvares, ikke bare overfor de ansatte i en bestemt bedrift, men overfor de ansatte i resten av konsernet, i bransjen, ja over hele landet og verden med for den saks skyld. Det siste er ikke bare en frase. Problemet dukker blant annet opp i motsetningen mellom krav som U-landa stiller til ny økonomisk verdensordning på den ene sida, og beskyttelse av norske arbeidsplasser på den andre. (Det er alt kommet i gang en debatt i Klassekampen om proteksjonisme-spørsmålet. Den er svært viktig, men det ville sprengte rammene for denne artikkelen fullstendig å gå inn på den her.)

Splittelsesideologien må bekjempes praktisk gjennom solidaritetsarbeid og diskusjon rundt de forskjellige kamper som oppstår.

Samtidig må vi være klar over at Einar Førdes bilder bare er litterært fenniss over en mer helhetlig økonomisk teori og en samfunnsteori. Den inviterer til en grundigere gjennomgang og kritikk av hele det teoretiske grunnlaget for sosialdemokratiet.

STATENS ROLLE

Statens økonomiske rolle som fellekapitalist har økt kolossalt de siste 30-40 åra. Men fagbevegelsen har ikke omstilt seg politisk til å møte denne utviklinga.

I dag avgjøres arbeidernes kjøpekraft langt fra bare gjennom lønnsforhandlinger. Skattepolitikk, avgifter, subsidier, prispolitikk — alt dette har kolossal betydning for utviklinga av leve-

FAGBEVEGELSEN

Lars Skytøen slo ettertrykkelig fast på landsmøtet til Jern og Metall at forbundet ikke skulle bli noen aksjons- og streikeorganisasjon. Her sammen med LO-formannen Tor Halvorsen.

standard. Likevel har fagbevegelsen konsentrert sin oppmerksomhet i den økonomiske kampen rundt tariffoppgjørene ganske aleine. Mens f.eks. statsbudsjettene i vel så stor grad påvirker kjøpekrafta. Men det fins ikke tradisjoner i fagbevegelsen for å behandle statsbudsjettene når de kommer i alle organisasjonsledd og legge opp en politikk og taktikk for kampen for de fagorganisertes interesser.

Nå er det ikke det minste rart at LO-ledelsen ikke har bygget opp slike tradisjoner. De utgjør sjøl en del av ledelsen DNA og så lenge dette partiet har sittet med regjeringmakta og lagt fram sine statsbudsjett, så har heller ikke LO-ledelsen vært interessert i et nærående ettersyn fra grunnplanets side.

Staten spiller også en helt sentral rolle i utviklinga av industripolitikken. Og igjen fastlegges mye av de økonomiske åmrene for den gjennom behandlinga av stats- og nasjonalbudsjettene. Men kefullt, og hovedsakelig av samme grunn, som for lønnspolitikken, har ikke fagbevegelsen noen tradisjoner for å føre diskusjon og kamp om industripolitikken knytta til de fora og tidspunkter der viktige avgjørelser tas.

Men dermed er også fagbevegelsen blitt akterutseilt i forhold til samfunnsutviklingen. Den har ikke utvikla dis-

kusjons- og kampformer for alvor å blande seg organisert inn i myndighetenes økonomiske politikk. Og her ligger det en svær oppgave for den kampvillige delen av fagbevegelsen.

Det dreier seg ikke om å erstatte lønnskampen med «budsjettkamp». Dette er to høyst ulike kampformer. Men det dreier seg om å utvide fagbevegelsens kampområder og kampoppgaver.

Etter regjeringsskiftet i fjor, er det ikke utenkelig at LO-lederne vil syns at statsbudsjetter og statens politikk er mer interessant for medlemmene. Men da sjølsagt som en del av valgkampforberedelsene til stortingsvalget i 1985. I så måte er landsmøtet i Jern og Metall svært interessant. Når dette skrives, ligger landsmøtet så nær i tid at jeg ikke har grunnlag for å oppsummere det. Men noen viktige lærdommer er det mulig å trekke alt nå.

For det første, og kryss i taket, til dette landsmøtet stilte flere av delegatene opp med en alternativ industripolitikk for sitt område, verkstedsindustrien. Gjennomdrøfta over forholdsviis lang tid i foreningene og vedtatt som programforslag til landsmøtet. Dette er et uhyre viktig framskritt som bør følges innafor alle forbund og bransjer. Tidligere industriminister, nå-

værende forbundsformann i Jern og Metall, Lars Skytøen, blei så overrumpla over denslags uhørt tankevirk-somhet og aktivitet fra medlemmene at han nærmest antyda fraksjonsvirksomhet i et noe uoverveid forsøk på å diskreditere forslaget. Dette mislyktes totalt. Og landsmøtet endte opp med å vedta store deler av forslaget, mot forbundsledelsens opprinnelige politikk.

Gro Harlem Brundtland, som vel hadde venta seg en enkel oppgave sånn nå etter regjeringsskiftet og Høyres statsbudsjettforslag fant det likevel klostet å unnvike spørsmål om støtte til de kra-va flere av delegatene hadde reist. Når delegatene var så grundig forberedt, så brakte det sjølsagt også det politiske nivået på debatten opp mange hakk.

Det er likevel verd å merke seg følgende: Landsmøtet tok opp i seg viktige deler av de kravene som ble reist til statens politikk overfor verftsindustrien. Men det som brakte Skytøen og Brundtland mest ut av balanse, var passusen om å ta i bruk kampmidler for å få kravene igjennom. Skytøen slo ettertrykkelig fast at Jern og Metall ikke skulle bli en aksjons- og streikeorganisasjon. Han presterte i praksis å sette en demokratisk organisasjon opp mot en som kjempet.

Samtidig brukte både han og Gro Harlem Brundtland masse tid og harde ord om den elendigheta som Høyre representerte. De malte fanden på veggen i den grad at de like godt ga Høyre skylda for hele den økonomiske krisa. Nå skal jeg være med på å slakte Høyres statsbudsjett. Men det er å tillegge Willoch en noe overdrevet betydning å beskyldte ham for på ett år å ha snudd opp ned på hele verdensøkonomien.

Men altså, på tross av at Høyre ble framstilt som den virkelig store ulven, så måtte ikke Jern og Metall tenke på å ta i bruk streiker eller andre aksjonsformer for å ta kål på den.

I praksis skulle altså ikke jern- og metall-arbeiderne trekke noen konsekvenser for sin aktivitet av at det var blitt regjeringsskifte. Deretter presterer han å påstå at AKP var fargeblinde som ikke så forskjell på DNA og Høyre!

Dette er svært interessant. Det gir en glimrende illustrasjon på hvilket avgjørende skille som går i fagbevegelsen mellom en klassekamplinje og en klas-

FAGBEVEGELSEN

sesamarbeidslinje. Og det viser at i alle fall toppen i DNA og LO ikke har noe annet alternativ til kampen mot utslagene av krisa enn Stortingsvalget 1985.

STATEN OG OFFENTLIG SEKTOR

I offentlig sektor er kommunale og statlige myndigheter både arbeidsgiver og budsjettprodusent. Det har skapt grunnlag for at kampen omkring budsjettene er mer utvikla her enn i privat sektor. Særlig har det vært gjennomført et bra samarbeide mellom fagforeninger i Oslo i kampen mot kommunebudsjettene. Dette er svært så positivt. Men samtidig er det verd å merke seg at det fortsatt går et klart skille mellom privat og offentlig sektor. Det er fagforeningene i offentlig sektor som har drevet denne kampen, til tross for at det ikke bare dreier seg om deres arbeids- og lønnsvilkår. Det dreier seg i like stor grad om det offentlige tilbudet til alle innbyggerne, unasett hvilken

sektor de er ansatt i.

Dette gir et godt objektvt grunnlag for enhet, og i en del byer har det utvikla seg en slik kampenhet, som f.eks. når Samorganisasjonene har gått i spissen for politisk streik mot nedlegging av fødeavdelinga på et sykehus.

Det fins altså både et objektvt interessefellesskap og det fins noen positive eksempler på at fagorganiserte i de to forskjellige sektorene kan slåss sammen. Dette er en utvikling i riktig retning som ikke kan overvurderes.

MOTSETNING PRIVAT/OFFENTLIG

Men det fins samtidig sterke krefter som spiller på motsetningene mellom de to sektorene. Ikke minst folk som Albert Uglem, som ved enhver anledning går ut mot lønnskamp og krav i privat sektor og erklærer hele sektoren for usolidarisk.

Han møter motbør av forbundsledere

i privat sektor, men med argumenter som ikke akkurat er egna til å styrke enheten. Et eksempel på slikt er da Jan Balstad kommenterte en uttalelse fra Uglem om lønnsgradninga på et møte i Studentersamfunnet i Oslo. Sitert etter hukommelsen sa Balstad noe sånt som følger:

«Denne sektoren lever av det overskuddet vi skaper når vi henger i ei arm på utsida av skutesida i alt slags vær. Men de trenger ikke være redd for jobbene sine.»

Om ikke ordlyden er nøyaktig så er innholdet det.

Nå må det jo sies at dersom ikke Balstad passer bedre på arbeidsvilkårene for medlemmene sine, så vil han i alle

FAGBEVEGELSEN

fall trenge flere sjukepleiere og leger.

Balstads svar ligger dessverre ikke på noe høyere nivå enn Ugles angrep. Han får da også svar fra Uglem om at hele den industrien han representerer er subsidiert med 10-tusener av kroner pr. arbeidsplass. Og så fortsetter krangelen. Men de progressive kreftene kan ikke tillate at disse barnaktige demagogene får dominere denne diskusjonen.

I industrien er det skapt en holdning som gir ordet «Uproduktiv sektor» en nærmest odøs klang. «De lever lunt og trygt på kjeledressguttas slit». Dette er en livsfarlig holdning. Den åpner nemlig for å godta nedskjæringer av innsatsen i offentlig sektor, og dermed av fellesgodene. Saka er at den uproduktive sektoren så langt i fra er noe overflødig sosialdemokratisk velferdsflesk. En svær offentlig sektor er helt nødvendig i et moderne samfunn og et objektivt nødvendig ledd i reproduksjonen av arbeidskrafta. Kapitalismen kunne ikke ha klart seg uten. På den andre sida er denne sektorens omfang også uttrykk for den sosiale og historiske betingte levestandard i et gitt samfunn. Derfor vil det alltid være kamp om størrelsen på denne sektoren, eller mer presist: på omfanget av de sosiale ytelsene. Kapitalistene vil ha den ned på et absolutt minimum, og arbeiderklassen vil ha den så omfattende som mulig. Og da snakker jeg nettopp om arbeiderklas-

sen som helhet og ikke bare de ansatte sjøl i denne sektoren.

På samme vis er det livsfarlig om offentlig sektor skulle angripe privat sektor for lønnskampen som føres der. Det er objektive forhold som gjør at den private sektor vil være lønnsledende i det store og hele. Men så lenge det er faktisk tilfelle, så har også offentlig sektor interesse av en aktiv lønnskamp i den private sektor.

Det trengs en grundig diskusjon om motsetningene mellom de to sektorene slik at kampen mot splittelsen fra toppen kan føres med virkelig saklig tyngde.

I MANGEL AV EN OPPSUMMERING

Jeg har tatt opp mange forskjellige saker i denne artikkelen. Og mange vil sikkert savne en rød tråd. Den mangler i stor grad fordi jeg ikke har den. Det er en grunn til at jeg ikke vil avslutte med en oppsummering med «fagbevegelsens oppgaver og utfordringer i 9 punkter». En annen grunn er at det er mange saker jeg ikke har tatt opp. For eksempel det internasjonale arbeidet i fagbevegelsen. Bl.a. derfor danner ikke artikkelen grunnlag for noen oppsummering som kan se ut som et program. Det ville bli ufullstendig. Jeg har først og fremst villet peke på noen oppgaver som den kampvillige delen av fagbevegelsen etter mitt syn må begynne å jobbe med, og jeg har tatt fram en del motsigelser innad i fagbevegelsen som det må jobbes med mye bedre enn nå. Jeg ønsker en diskusjon om disse sakene, og andre som jeg ikke har tatt opp. Og så får en oppsummering, eller et slags program om du vil, for hva som er viktig å jobbe med hvordan fagbevegelsen forhåpentligvis vokse ut av en slik diskusjon.

Jeg vil likevel avslutte med to kjepphester. Den ene er:

Skal det skapes noen massebevegelse må det skolerings til. Særlig i politisk økonomi og økonomisk politikk. Skolering i klubber og fagforeninger. Her må de progressive kreftene gå i spissen for å skape en ny tradisjon i fagbevegelsen. Dette er en oppgave som er nødvendig for kampkrafta i de daglige kampene, samtidig som det er en del av den kampen mot sosialdemokratiets

Tidligere formann i statstjenestemannskartellet, Albert Uglem, beskylder gjerne den private sektor for å være usolidarisk når den stiller krav.

teoretiske og politiske grunnlag. Og dermed et vilkår for lausrivelse av fagbevegelsen fra det politiske og organisatoriske ekteskapet med DNA.

Den andre kjepphesten er følgende:

Tradisjonene i fagbevegelsen gjør enhver ansvarsbevisst tillitsmann til heltidsbeskjeftiget med tusen små og store ting på en gang. Tradisjonene og de ytre hendelsene bestemmer ofte dagsordenen og gjøremåla fra dag til dag. Men dersom grunnplansaktiviteten og kampkrafta skal styrkes, så trengs det langsiktig planlegging og diskusjon i klubber og foreninger. Dvs. at klubben sjøl legger planer for hvordan den skal utvikle seg og hva den skal prioritere, og ikke overlater dette til spontaniteten.

Dersom tillitsmennene skal kunne gå i spissen for skolerings og diskusjoner, slike som dem som nødvendigvis må ha gått forut for landsmøtet i Jern og Metall så må de rive seg laus og prioritere. Dette er en vanskelig motsigelse å løse. Men den må løses. Og da er det i det minste en begynnelse å stille den.

OHV

HVORDAN BEKJEMPE

av Arne Lauritzen

«Det største problemet for oss revolusjonære kommunister er reformismen og den borgerlige klassesamarbeidsideologien», sier Arne Lauritzen i denne artikkelen. Artikkelen tar opp noen konkrete eksempler på samarbeidspolitikken og viser hvilken håpløs posisjon den bringer arbeiderne i. Samtidig hevder han at AKP(m-l) ikke selv har noen geniale løsninger. Svaret på krisa er etter hans oppfatning å utvikle den klassekampinlja som har vokst fram i arbeiderklassen og fagbevegelsen de siste 10–15 åra. Samtidig må vi binde denne kampen sammen med agitasjonen for sosialismen.

«Gjennom vitenskapelig teori må vi både for oss sjøl og resten av klassen bli i stand til å forstå sammenhengen i det som skjer, og stille opp alternativet — et sosialistisk Norge. Dette er vårt enkle svar, men som er så vanskelig å omsette i praksis.»

For noen uker siden fikk jeg telefon fra en forbanna klubbformann. Han heter Bjørn Cederborg og er klubbformann ved Vestfold Bil og Karosseri i Horten. Han var sint fordi jeg hadde kritisert Svein Kristiansen i Norsk Jern og Metallarbeiderforbund for å gi dårlige råd til klubbstyret ved VBK. Det var nemlig ikke Svein Kristiansen i Norsk Jern og Metall som hadde gitt klubbstyret råd. Det var klubbstyret sjøl som hadde finni på at de skulle foreslå overfor bedriftsledelsen at de i et års tid skulle gå ned i lønn med 10%, øke tempoet 10% og si opp enkelte av arbeiderne. Dette for å hindre at bedriftens eiere gjorde vedtak om å legge ned bussproduksjonen ved VBK og sparke 185 mann. (Som kjent ble 185 mann sparket ved VBK i august, bedriftseierne viste ingen interesse for klubbstyrets forslag).

Det var derfor feil av meg å hevde at dette kom fra Jern og Metallarbeiderforbundet slik jeg gjorde i et intervju i Klassekampen. Jeg måtte jo si meg enig med Bjørn Cederborg i denne kritikken, og kunne samtidig slå fast at det var klubbstyret ved VBK som burde vært kritisert for å gi dårlige råd.

Nå er det svært enkelt å sitte på ut-sida og kritisere. Det syntes klubbformann Cederborg også, for han spurte hvilke «geniale» løsninger vi hadde å komme med. Det var et godt spørsmål, men jeg tror ikke det finnes noen «geniale» løsninger på åssen vi skal slåss for å beholde jobben i et kapitalistisk samfunn som Norge. Derimot trur jeg at utifra de tidene vi er på vei inn i må vi både reise en debatt om åssen vi skal slåss mot krisa og hvilke metoder vi skal bruke. Om det ikke blir genialt, så bør det ihvertfall være så virkningsfullt som mulig. Før jeg prøver å besvare klubbformann Cederborgs spørsmål om hva vi i AKP(m-l) mener burde vært gjort må vi ta et overblikk over situasjonen.

Den økonomiske krisa djupner. Den konjunkturoppgangen som var varsla i 1982 ser ut til å utebli, eller bli så svak at den ikke vil få noen betydning for situasjonen. Vi opplever en massearbeidsløshet i OECD-landa som nå er på 30-31 millioner mennesker. Stopp opp litt og tenk over det tallet — 30-31 millioner enkeltmennesker, mennesker som har stått i arbeid, solgt arbeids-

krafta si og skapt verdier. Nå går de arbeidsløse, de blir flere, og tendensen er også at de går lenger tid arbeidsløse.

Ta ei anna side ved krisa, problema til finanskapitalen. Amerikanske tidsskrifter trekker fram en omskriving av det gamle Keynes-sitatet: «Skylder du banken din 1 million \$ er du i trøbbel. Skylder du banken 1 milliard dollar er banken i knipe. Skylder du banken 100 milliarder dollar er hele verden i trøbbel.» Situasjonen for finanskapitalen i dag er at landa i den 3. verden og Øst-blokklanda til sammen skylder vestlige banker den fantastiske sum av 853 milliarder dollar. (Newsweek 6/9-82). En amerikansk statstjenestemann karakteriserte situasjonen for USAs økonomi slik i juli i år: «Vi er i en tusmørke-sone, enten går vi mot daggrø og lyset, eller vi går mot kvelden og mørket».

Når dette skrives i oktober -82 meldes det om ny rekord i arbeidsløsheten i USA med over 10 %. Også borgerlige økonomer er bekymra og det er stor enighet om at det ikke er noen grunn til optimisme for de nærmeste åra. International Herald Tribune gir denne opp-

KLASSESAMARBEIDET

summeringa 23/8-82: «Det Internasjonale Pengefondets rapport laget av Pengefondets administrasjon, påpekte at reell økonomisk vekst i den industrialiserte verden ville bli mindre enn 1% dette år (1982). En mer presis, men til nå upublisert og revidert rapport fra Pengefondets administrasjon antyder at veksten vil bli mindre enn 0,34 %.

Rapportens økonomiske analyse viste at 1982 var det 3. året på rad med klar stagnasjon for den vestlige industrialiserte verden. Reell, eller inflasjonsjustert økonomisk vekst var bare 1,3%

i 1982 og 1,2 % i 1981, sammenligna med et komfortabelt 4% gjennomsnitt for de 15 eller 16 foregående år.»

Men sjøl om borgerlige økonomer er bekymra, er det felles for dem alle at de også er forvirra og de har lite annet enn gode ønsker å legge fram som løsning på problemene. Felles for dem alle er det også at de overhodet ikke setter spørsmålstegn ved sjølve det kapitalistiske systemet. Borgerlige økonomer, og borgerlige politikere fra Willoch til Brundtland her hjemme, ser bare over-

flateformene — de går ikke inn på det i kapitalismens vesen som skaper disse overflateformene. De prøver å kurere **virkningene** av kapitalismens krise, de går ikke til angrep på de grunnleggende lovene i kapitalismen. (Og om de så gjorde ville de miste jobben straks). Dersom vi skal ha et fullverdig svar på åssen vi konkret skal slåss mot krise må vi som er kommunister klare **både** å slåss «den daglige forsvarskampen» — og forklare sammenhengen i hva som skjer og hvorfor det skjer. Dvs. vi må stå på to bein, vi må både bli med på

FAGBEVEGELSEN

Det er de private interesser som styrer innretninga av produksjonen. Samtidig utvikler imidlertid selve produksjonen seg til å bli mer og mer samfunnsmessig.

noe så konkret som f.eks. en markedsanalyse av behov for et rørvalseverk ved Norsk Jernverk — og påvise at de problema som Jernverket er oppe i skyldes lovmessighetene i kapitalismen — og at bare et sosialistisk samfunn gir oss muligheten til å trygge arbeidsplassene på Jernverket.

Hva er det viktigste «problemet» ved kapitalismen? Jeg er så fri at jeg siterer en utlegning av Torstein Dahle, siviløkonom og AKP-talsmann i Bergen:

«Under kapitalismen er det **profitt** som er målet for produksjonen. Dvs. at all produksjon skjer for å skaffe profitt til den eller de som kontrollerer produksjonsmidlene. Produksjonsresultatet tilfaller altså ikke **de mange** som har skapt verdiene gjennom sitt arbeid, men **de få** som besitter kapitalen. De

bruker profitten til å akkumulere ytterligere kapital, dvs. at **kapitalen stadig vokser og vokser**. Profitten skriver seg fra merverdi, og merverdien må hentes fra den verdien som arbeiderne skaper gjennom sitt arbeid. (Egentlig gjennom den samfunnsmessige nødvendige arbeidstid som nedlegges i varene). Den arbeidstid som nedlegges i produktivt arbeid utvikler seg imidlertid slett ikke i takt med den raskt voksende kapital, og dermed blir det stadig vanskeligere å opprettholde profittraten. I kampen for å opprettholde profittraten sin, vil de enkelte kapitalistene derfor prøve å klare seg med færre arbeidere (og når alle gjør det, betyr det jo bare at den samlede mengde arbeidstid går ned, dvs. at den samlede verdiskaping går ned. De 30 millioner arbeidsløse i i OECD-landa skaper ingen verdi.)

Videre vil kapitalistene prøve å skive lønna lengst mulig ned for sine ansatte, bl.a. ved å ty til tiltak som kan redusere arbeidskraftens verdi.

Alt som her er sagt, beskriver **den private tilegnelsen** av produksjonsresultatet under kapitalismen. Det er de private interesser — den enkelte kapitalists kamp for å karre mest mulig til seg selv — som styrer innrettingen av produksjonen. Samtidig utvikler imidlertid selve produksjonen seg til å bli **mer og mer samfunnsmessig**. Arbeidsdelingen i samfunnet blir mer og mer omfattende. Under den gamle naturalhusholdningen var den enkelte enhet stort sett selvberget. Nå er imidlertid alle blitt avhengige av alle, hver enkelt er bare et lite tannhjul i det store maskineriet. Varebyttet er omtrent al-

FAGBEVEGELSEN

tomfattende — hver enkelt er avhengig av å kjøpe fra andre praktisk talt alt hva han eller hun trenger. Hver enkelt kapitalist er derfor avhengig av å få solgt sine produkter i markedet. Først da kan han realisere den verdi som er skapt, dvs. skaffe seg merverdi/profitt. Men da er han plutselig avhengig av at noen skal kunne kjøpe varene, dvs. at det finnes kjøpekraft i markedet. Men denne kjøpekraften avhenger jo nettopp til syvende og sist av det de store, arbeidende massene mottar som godtgjørelse for sin arbeidskraft. Alt det som kapitalisten gjør for å skaffe seg størst mulig profitt **privat**, vender seg nå plutselig mot ham gjennom sin samlede **samfunnsmessige** virkning, ved at massenes kjøpekraft blir for liten. Motsetningen mellom produksjonens stadig mer samfunnsmessige karakter og den private tilegnelsen av produksjonsresultatene er en grunnleggende motsigelse under kapitalismen, og den er en tvangstrøye for kapitalismens ekspansjon. På alle mulige måter prøver kapitalistene å komme seg fri fra denne tvangstrøyen, fordi konkurransen tvinger dem til å akkumulere og ekspandere. Men hvert eneste tiltak de tyr til, vender seg til sist mot dem selv.»

De økte spenningene mellom land som i hele etterkrigstida har vært allierte, må sees på som et uttrykk for den økonomiske krisa. Vest-Europa er på kollisjonskurs med USA, og selv her hjemme i det fredelige Norden merker vi hvordan økonomien styrer forholdene landa imellom. Det såkalte «svenskehatet» som virker så irrasjonelt, får plutselig et visst innhold når Sverige går til en drastisk devaluering av den svenske krona. Et klart proteksjonistisk tiltak som får norske høyrepolitikere og industriledere til å svinge opp med sterke ord og mektige uttalelser. Stutum blir nok ikke arbeidsledig framover.

Men det er det imidlertid mange andre som risikerer å bli. Spørsmålet blir, er det mulig å gjøre noe med det? Jeg vil hevde at det største problemet vi har å stri med når vi skal slåss mot krisa og for arbeidsplassene, er folks inbitte tru på at disse problemene kan løses **innfor** kapitalismens rammer.

Det største problemet for oss revolusjonære kommunister er reformismen

og den borgerlige klassesamarbeidsideologien som ender opp i den velkjente frasen: «Vi er alle i samme båt». Det er en innbitt holdning blant millioner av arbeidere som bl.a. har fått god næring av sosialdemokratisk politikk i en lang periode med konstant økonomisk oppgang. Svaret for mange arbeidere på trussel om nedlegginger er å «legge seg på rygg».

«Vi må være villig til å gi fra oss noe, sånn at vi beholder resta», er en vanlig argumentasjon. Det er ingen vits å harselere eller moralisere over dette. Reformismen er en ideologi som får næring av åssen det kapitalistiske systemet framtrer, eller ser ut på overflata. I formen, i framtreddelsen, virker det som om det er et likeverdig bytte som foregår når vi på en arbeidsplass forhandler om høyere lønn. Vi setter oss ved forhandlingsbordet, krav legges fram, motkrav stilles, partene blir til slutt enige. Dette er regelen. Arbeiderne får — arbeidskjøperen gir, et tilsynelatende likeverdig bytte har foregått.

Dette gjenspeiles i LOs handlingsprogram for 1981-85, der det bl.a. heter: «...vil det være mulig å ivareta hensynet til en rimelig fordeling av det økonomiske resultatet i den enkelte bedrift». (side 19).

Men finnes det noe sånt som rimelig lønn? Vi marxister hevder nei, og det er her vi skiller lag med reformister av alle slag. Vi sier at vi må se på **innholdet** kapitalismen, vi må se på kapitalismens **vesen** — ikke på åssen det ser ut, men sånn som det virkelig er. Og kapitalismens vesen er at arbeideren blir utbytta fordi han skaper mer verdi enn han trenger for å «overleve» fra dag til dag, og denne **merverdien** disponeres og eies av arbeidskjøperen. **Innholdet** kapitalismen er derfor et høyst ulikeverdig forhold, og det er marxistenes oppgave å påvise dette. Det betyr også at vi må slå fast at bare ved å sprengne rammene for kapitalismen er det mulig å komme bort fra kriser og arbeidsløshet.

Borgerskapet går nå også til angrep på lønna, og her i Norge samarbeider de ulike grupperingene innfor borgerskapet aktivt om å holde lønna nede. Både Kraby og Tor Halvorsen er enige om at det må vises moderasjon i

«... disse de verste frostnettene for norsk industri siden 1945». (Arvid Johansen, Tidl. DNA-industriminister i sommerintervju juli-82). Omfanget og djubden av den økonomiske krisa som nå ruller over den industrialiserte vestlige verden gjør det mer mulig — og nødvendig — for oss som kaller oss revolusjonære kommunister og marxister å påpeke de grunnleggende motsigelsene i kapitalismen, og aktivt gå imot ideen om at dette lar seg løse innfor systemet. Det være seg enten ved å legge fram en alternativ industripolitikk eller et alternativt statsbudsjett — eller å gå frivillig med på nedskjæringer.

«Gå utenom», sa Bøygen til Peer Gynt, og han så gjorde. Det er mange som «går utenom», og det må bli vår oppgave å forklare hvorfor det er feil, sjøl om vi vil erte på oss mange sinte fagforeningsmenn og —kvinner som ofte ærlig og oppriktig mener at de gjør det best mulige ut av en vanskelig situasjon.

La meg få legge fram 3 eksempler på åssen reformismen ter seg rundt omkring.

Først om krisa i USAs bilindustri. I ARBEIDSGIVEREN nr. 12/1982 er det en artikkel om den amerikanske bilindustrien. Overskriften er sånn: «Presset situasjon har skapt klart behov for nytenkning».

Jeg vil trekke fram to saker, den ene gjelder livslang ansettelse. I norske massemedia er dette blitt slått opp som en av avtalene som hele bilindustrien er blitt enige om.

Dette er hva som står i ARBEIDSGIVEREN!

«Som et **prøveprosjekt** ble man enig om å innføre «lifetime employment» i **fire** bedrifter (understreking av meg). I alt 80% av de ansatte skal gis en garantert livslang ansettelse og hvem disse 80% skal være, skal avtales lokalt. Mulig reduksjon av arbeidstiden i disse bedriftene skal gjennomføres ved naturlig avgang, overføring til annet arbeid eller annen bedrift, eventuelt ved redusert arbeidstid.»

Den andre saken gjelder noe som betegnende nok ikke er blitt referert i norske massemedia, og det er ikke så rart, for dette er et temmelig stivt stykke. Det handler om reduksjon av løn-

FAGBEVEGELSEN

Den amerikanske bilindustrien står på kanten av stupet, i alle fall deler av den, og allikevel forsøker den å love arbeiderne livslang ansettelse som belønning for samarbeide!

ningene gjennom låneinnskudd i bedriften:

«Investeringslån. Avtalen for AMC (American Motors Cooperation) som antas å være den mest fordelaktige for arbeidstakerne, har et spesielt punkt som fortjener å bli nevnt. Hver arbeidstaker skal avstå fra 2 tidligere avtalte lønnsreguleringer a 3% (AIF, dvs. annual improvement factor), seks kvartalsvise indeksreguleringer (COLA, dvs. Cost of living Allowances) samt mellom 3 og 4 ukers arbeidsinntekt. Beløpet, ca. 8000 dollars pr. arbeidstaker, eller i alt **115 milliarder dollars** (min understreking), skal investeres i konsernet. Hvis alt går bra, skal lånet tilbakebetales i årene 1985-89 med 10 % rente. Med den høye rentefot som USA har i dag, regner man med at dette for bedriften er et rimelig lån.»

Hva er innholdet i disse to eksemplene fra amerikansk bilindustri? Jo, det er at her samarbeides det innafor det kapitalistiske systemets rammer. Ta eksemplet med livslang ansettelse. For det første er dette et opplegg som er skred-

dersydd for å splitte opp arbeiderne og kvitte seg med brysomme eller lite effektive arbeidere. Ordninga omfatter bare 80%. I tillegg er dette et opplegg for økt mobilitet av arbeidskrafta innafor et konsernselskap. Det åpnes bl.a. for mulige reduksjoner av arbeidsstokken gjennom overføringer til annen bedrift. Dette er ikke mer nytenkning enn det et norsk monopolkonsern som Når Helly Hansen legger ned regnkledfabrikken i Ålesund tilbys kvinnene der jobb i andre bedrifter innen konsernet. Problemet er «bare» at disse bedriftene ligger på helt andre kanter av landet. Sist, men ikke minst, det er umulig å garantere livslang ansettelse under kapitalismen. Et vesenstrekk ved utviklinga av kapitalismen er at hver stor kapitalist bygger på mange «døde kapitalister». Hvis vi teoretisk tenker oss at de bedriftene det her er snakk om bruker 25 % mer arbeid på å produsere den samme varen som konkurrentene fordi de andre bedriftene innfører ny teknologi — så vil konkursen være et faktum. Og ingen kapitalist kan garan-

tere at nettopp hans bedrift ikke blir kjørt av lasset i den kapitalistiske konkurransen. Se bare på gigantkonsernet AEG som nylig holdt på å bli slått konkurs fordi det skyldte 25 milliarder kroner. Livslang ansettelse er et propagandatricks fra borgerskapet for å fyre opp under reformistiske ideer — og det er faktisk naturstridig i en kapitalistisk økonomi.

I det andre eksemplet fra amerikansk bilindustri er det snakk om en gigantisk verdioverføring, eller en frivillig verdiofordeling fra arbeiderne til AMC på 115 milliarder dollars. Legg merke til hva NAFs utsendte skriver i en bisetning: «Hvis **alt går bra**, skal lånet.....» Vårt poeng er nettopp at under kapitalismen så går ikke alt bra, arbeiderne har **ingen** sikkerhet for at kapitalen blir tilbakebetalt, og særlig i en kriseramma amerikansk økonomi blir dette et virkelig tvilsomt prosjekt.

Metoden med å subsidiere sin egen bedrift gjennom faktiske lønnsnedslag bringer oss over på et aktuelt norsk eksempel, det tidligere omtalte forslaget fra klubbstyret ved VBK. De foreslo altså å gå ned 10% i lønn, og øke tempoet med 10% i et års tid, samt å si opp enkelte av arbeidskame-ratene. Hvis vi skulle gå inn for slike løsninger, hva ville resultatet bli? Jo, vi ville faktisk gå inn for å skjerpe den økonomiske krisa og skape enda mer arbeidsløshet. La oss tenke oss at hele arbeiderklassen i Norge gikk inn for det samme. Resultatet ville bli at den økonomiske krisa ville øke drastisk. Vi må se dette i lys av den internasjonale krisa, og økt produktivitet ville føre til flere varer på et allerede metta marked, samtidig ville senka lønn føre til redusert kjøpekraft, folk ville ikke ha råd til å kjøpe varene. Merverdien i varene ville ikke bli realisert. Krisa ville bli skarpe-re.

I tillegg er klubbstyret sitt forslag et angrep på sjølve grunnlaget for fagbevegelsen. Opprinnelsen til fagorganiseringa var at arbeiderne gikk sammen for å motvirke konkurransen om lønna, og for å stå sammen for å bedre sine kår. Ta «Dette lille ordet Solidaritet». Direkte oversatt fra polsk betyr Solidaritet: «Å stå sammen.»

FAGBEVEGELSEN

Valgplakat fra 1933
Ikke en gang till!

Det siste eksemplet jeg vil trekke fram er nedskjæringene på Sunndal Verk. Her var det enighet mellom fagforeninga og bedriftsledelsen om oppsigelser/ansettelses-stopp over 3 år som skulle redusere arbeidsstokken med 180 mann. Samtidig var det planer om å øke produksjonen gjennom rasjonaliseringer med 30.000 tonn fra 1985. Dette var det enighet om, men i sommer fikk fagforeninga plutselig beskjed fra hovedkontoret til ÅSV om at reduksjonen på 180 mann skulle skje over halve tida, altså 1 1/2 år. I tillegg ville styret i ÅSV også ha gjennomført permitteringer av 135 mann i 14 måneder. Årsaken var at krisa hadde slått hardere ut i aluminiumsindustrien enn beregna. En viktig årsak var ifølge direktøren ved Sunndal Verk at kjøpekrafta var redusert i viktige markeder som USA, Japan og England. Fordi kjøpekrafta gikk ned ble det reist mindre og bygd mindre, og dette slo ut over norsk aluminiumsindustri. Fagforeninga ved Sunndal Verk protesterte på dette, men det var lite de kunne gjøre.

Her ser vi åssen bordet fanga fagforeninga. Fordi de i utgangspunktet gikk

med på nedskjæringene og oppsigelser, (sjøl om en del av dem ble sukkra med «naturlig avgang») så hadde de i realiteten ingenting å stille opp med. Når den økonomiske krisa ble hardere enn venta var det bare for konsernledelsen å skru litt hardere til.

Ved å forsøke å løse problemene i samarbeid med bedriftsledelsen innafor systemet så spilte fagforeninga ved Sunndal Verk seg sjøl ut over sidelinja.

Til slutt, hvilke geniale løsninger er det da vi i AKP(m-l) har? Til det må jeg nok dessverre si at det finnes ingen geniale løsninger.

Og løsninga er ihvertfall heller ikke å si: «Alt gærnt som nå skjer skyldes HØYRE-regjeringa. Vi må feie Høyre-regjeringa til side, og samle oss om ei ny ARBEIDER-regjering. La oss stå sammen i 4 års kamp mot de blå».

Det er sjølsagt gunstig for DNA å forsøke denne «enhetstaktikken» og mange radikale og militante arbeidere og andre vil ganske sikkert oppleve et sterkt press om «enhet» fram til neste stortingsvalg. Det er imidlertid svært enkelt å påvise at Høyre i prinsippet står for en fortsettelse av DNAs økonomiske politikk. Industripolitikken er et eksempel, boligpolitikken er et annet, og ikke minst statsbudsjettet for 1983 er et budsjett i tråd med DNAs langtidsprogram. Samtidig som vi derfor avviser denne hule «enheten» bygd på DNAs premisser er det allikevel viktig å slå fast at vi sjølsagt er for aksjonsenhet på konkrete saker. Revolusjonære og progressive arbeidere må ha to ting for øyet i de tidene vi nå går inn i. For det første må vi slåss mot krisas herjinger. Vi må slåss for arbeidsplassene som om hver kamp var den siste. Vi må i utgangspunktet ha som prinsipp at vi er imot oppsigelser og permitteringer. Fra det utgangspunktet må kampen reises. Videre må vi kreve at kjøpekrafta opprettholdes. Vi må kjempe mot splittelse av arbeiderklassen, og for internasjonal solidaritet.

Kort sagt, vi må fortsette å utvikle den klassekamplinja som har vokst fram i arbeiderklassen og fagbevegelsen de siste 10-15 åra.

For det andre, parallelt med disse kampene, og i forbindelse med disse kampene, må vi gjennom kritikk av kapitalismen tilføre arbeiderklassen teori,

den vitenskapelige sosialismen. Gjennom vitenskapelig teori må vi både for oss sjøl og resta av klassen bli i stand til å forstå sammenhengen i det som skjer, og stille opp alternativet, et sosialistisk Norge.

Dette er vårt enkle svar, som er så vanskelig å omsette i praksis.

Dette blei en lang artikkel, og Bjørn Cederborg har kanskje ikke fått det konkrete og utfyllende svaret han hadde venta seg. Det er med hensikt jeg har kommet med vårt «geniale» svar i paroleform. Jeg ønsker meg reaksjoner fra både Bjørn Cederborg og andre sånn at vi kan begynne å fylle parolene med konkret erfaring. Vi vet at det er mye slik erfaring rundt omkring i landet. Så kom igjen.

NOEN PROBLEMER I SOSIALISMENS ØKONOMISKE BASIS

I forrige nummer av Røde Fane tok Kjersti Ericsson opp en del problemer i sosialismens historie. I dette nummer fortsetter hun blant annet med erfaringene fra Sovjet og Kina. Ett problem er ifølge forfatteren det skeive forholdet mellom akkumulasjon og konsumpsjon, noe som har svekket sosialismens massegrunnlag. Hun tar også opp problemer rundt vareproduksjon under sosialismen og vanskelighetene med å få til vekst i arbeidsproduktiviteten.

I artikkelen «De ti viktigste forholda» kritiserer Mao den sovjetiske økonomiske politikken for å legge for liten vekt på å bedre massenes levkår, og for å presse særlig bøndene for hardt. «Dere ønsker at høna skal legge flere egg, men gir den ikke mat, dere ønsker at hesten skal løpe fortere, men lar den ikke gresse. Hva slags logikk er det?» sa Mao. Mao mente at folks entusiasme for arbeidet ville øke dersom de så resultater av det i form av bedret levestandard. Og han understreket at det måtte være en riktig balanse mellom de midlene som ble satset på tungindustri, som i hovedsak produserte produksjonsmidler, og de midlene som ble satset på jordbruk og lettindustri, som i hovedsak produserte forbruksvarer. Forholdet mellom disse to greinene av økonomien var etter Maos syn skeivt både i Sovjet og en del østeuropeiske land. Det ble lagt for stor vekt på tungindustri på bekostning av jordbruk og lettindustri.

FORHOLDET MELLOM AKKUMULASJON OG KONSUMPSJON

Det problemet Mao reiser her, dreier seg om forholdet mellom akkumulasjon og konsumpsjon i det sosialistiske samfunnet: Hvor mye av den samla

verdiskapinga i samfunnet skal gå til investeringer og igangsetting av nye prosjekter, hvor mye skal gå til forbruk for arbeiderklassen og det arbeidende folket? Dersom for lite går til investeringer og nye prosjekter, blir det vanskelig å utvikle økonomien og skape framskredne produktivkrefter som kan bedre massenes levkår på lang sikt. Dersom for lite går til forbruk, vil ikke folk merke noen umiddelbare materielle forbedringer for seg sjøl som resultat av sosialismen, og det sosialistiske systemet vil kanskje tape politisk oppslutning. Resultatet kan også bli at arbeidsfolk mister drivkrafta til arbeide hardt, og produktiviteten synker.

Nå hevder den kinesiske økonomien Xue Muqiao at politikken fra «De ti viktigste forholda» i lange perioder ikke ble fulgt i Kina. Han mener at akkumulasjonsraten gjennomgående har vært for høy, men peker særlig på åra under «Det store spranget» og under kultur-revolusjonen som kritiske. Overakkumulasjon gjorde det etter hans syn vanskelig å bedre folks levkår.

SOVJET – LITE TIL KONSUMPSJON

Stalins Sovjet bygde opp en moderne industriell basis på imponerende kort tid. Men det var bøndene som måtte

betale mye av prisen for denne oppbygginga. Det samme var tilfelle når det gjaldt gjenoppbygginga av samfunnet etter de kolosale ødeleggelsene under krigen. Egil Fossum omtaler gjenoppbygginga slik i sin Stalinartikkel i Røde Fane:

«Som utover i 30-åra var det kollektivbøndene som på mange måter bar industrialiseringa og gjenoppbygginga, mens de sjøl fikk lite igjen for det. De kunne ikke forlate kollektivbruket uten tillatelse. De var sulteforet på kulturelle tilbud, og skattetrykket økte slik utover i 40-åra at de ikke var stort bedre stilt i 1950 enn i 1945 – i motsetning til bybefolkninga».

Egil Fossum mener at dette må ha vært et politisk hovedproblem, siden 60% av folket fortsatt bodde på landsbygda etter krigen. Og Benito Scocossa nevner også, i sin «Sosialismens historie», at det var stor misnøye blant de sovjetiske bøndene i 50-åra.

Det er ikke vanskelig å forstå at slike feil kan skape et massegrunnlag for kontrarevolusjon, dersom det lokkes med bedre levkår for massene. Samme typen feil ble også gjort i de østeuropeiske folkedemokratiene, og dannet mye av bakgrunnen for urolighetene i flere av disse landa.

Jeg kan tenke meg to hovedårsaker til at det utvikler seg et skeivt forhold mellom akkumulasjon og konsumpsjon. Den ene er at den økonomiske oppbygginga, industrialisering osv., forsøkes gjennomført for raskt. Den voldsomme satsinga på tungindustri, både i Sovjet og i de østeuropeiske landa var et uttrykk for politikken med å skape en sjølstendig basis for industrialiseringa. Utviklinga av lettindustrien, som produserer forbrugsgoder for folk, ble hengende etter. Når det gjelder Sovjet har nok også landets utsatte posisjon i en fiendtlig omverden med utsiktene til et fascistisk angrep foran

SOSIALISME-DEBATT

seg, spilt en viktig rolle. I Kina, der særlig perioden under «Det store spranget» utmerker seg med en høy akkumulasjonsrate, kan en kanskje se det som en voldsom kraftanstrengelse fra det kinesiske samfunnet på å trekke seg sjøl opp etter håret. Den andre årsaken er at det ledende sjiktet i samfunnet etter hvert utvikler interesser som står i motsetning til massenes interesser, og legger mer vekt på å trekke arbeid ut av dem enn å bedre levekåra deres. Dette kan lett skje når det kommer så langt at det ledende sjiktet behandler produksjonsmidlene som om det var deres egen private eiendom. Et skikt som er i ferd med å oppkaste seg til en ny, herskende klasse, kan slik bygge videre på sider ved den økonomiske politikken som opprinnelig var uttrykk for helt andre målsetninger: nemlig ønsket om raskt (for raskt) å skape en mektig, moderne sosialistisk stat.

Uansett tror jeg at det skeive forholdet mellom akkumulasjon og konsumpsjon har hatt stor betydning for den politiske kampen i de sosialistiske og folkedemokratiske landa. Sosialismens massegrunnlag er blitt svekka, og de kreftene som, bevisst eller ubevisst, har arbeidet for gjenoppbygging av kapitalismen, har fått vann på mølla.

VAREPRODUKSJON UNDER SOSIALISMEN

Denne typen problemer i sosialismens økonomiske basis har tidligere vært lite studert og diskutert av norske marxist-leninister. Derimot har vi sett med mistankens skjerpede blick på alt som smaker av kapitalistiske elementer for vareproduksjon og marked. For så vidt med god grunn, hvis vi skal holde oss til klassikerne. I «Anti-Düring» sier Engels følgende om vareproduksjonen:

«Verdibegrepet er det mest alme-

ne og følgelig det mest omfattende uttrykket for vareproduksjonens økonomiske forutsetninger. I verdibegrepet finnes derfor i embryonal form ikke bare penge, men også alle andre mer utviklede former for vareproduksjon og varebytte. I det faktum at verdien er et uttrykk for det samfunnsmessige arbeid som er nedlagt i privatproduktene, ligger muligheten for en differanse mellom dette og det individuelle arbeidet som inngår i samme produkt. Om en produsent fortsetter å produsere etter en foreldet metode mens den samfunnsmessige produksjonsmåten gjør framskritt, så kommer denne differansen til å bli ikke så lite følbart for ham. Det samme inntreffer så snart samtlige private fabrikanter i samme produksjonsgren produserer en

Tannpasta-reklame i Kina. Kan økonomisk styring gjennom markedet sikre økonomisk vekst under sosialismen? Hva bør være grensene for markedets virkefelt?

SOSIALISME-DEBATT

slik kvantitet at det overstiger det samfunnsmessige behovet. I det faktum at en vares verdi utelukkende kan uttrykkes i en annen vare og utelukkende kan realiseres i bytte mot denne, ligger muligheten for at det kan inntre forstyrrelser i byttet, og for at verdien bare delvis kan realiseres. Og endelig — når den spesifikke varen arbeidskraft opptrer på markedet, så bestemmes dens verdi, liksom enhver annen vares verdi, av den samfunnsmessige nødvendige arbeidstida som går med til å produsere den. I produktenes verdiform gjenfinner vi derfor i embryonal form hele den kapitalistiske produksjonsformen, motsetninga mellom kapitalister og lønnsarbeidere, den industrielle reservearmeen, krisene.»

Det Engels sier, må bety at vareproduksjonen, også under sosialismen, bærer kimen i seg til gjenoppbygging av kapitalismen. Det endelige målet må derfor være å oppheve vareproduksjonen. Likevel har land under proletarietets diktatur i visse situasjoner gått inn for å utvide vareproduksjonen. Det skjedde i Sovjet under NEP-politikken, da en var nødt til å ta kapitalistiske virkemidler i bruk i stor stil for å få den krigsherja økonomien på fote, og for å opprette varebytte mellom by og land. Hvis en ikke hadde tatt disse tiltaka, ville klasse-alliansen mellom arbeider og bønder, som proletarietets diktatur hvilte på, vært i fare. Slik tjente kapitalistiske virkemidler sosialismens sak.

Nå går også kineserne, i hvert fall i teorien (og det er viktig å understreke at det antakelig først og fremst er i teorien), nokså langt når det gjelder å slippe verdiloven løs som regulator av økonomien. Verdiloven er den økonomiske loven for vareproduksjonen, som går ut på at varene byttes innbyrdes i samsvar med den samfunnsmessig nødvendige arbeidsmengden som har gått med til å framstille dem. Men vareprisene svinger rundt verdien, noen ganger kan prisen på en vare ligge over, andre ganger under vareverdien. En kapitalist som kan selge varene sine til en pris som ligger over verdien, vil sjølsagt gjøre stor profitt, i motsetning til en som må selge varene sine under

verdien deres. Kapitalen har en tendens til å flytte dit profitten er størst. Dermed regulerer verdiloven spontant fordelinga av det samfunnsmessige arbeidet og produksjonsmidlene mellom de ulike greinene av vareøkonomien gjennom prismekanismen.

Under sosialismen må en sjølsagt ta hensyn til verdiloven. Det må være et visst samsvar mellom hva ting koster og hvor mye arbeid det faktisk skal til for å produsere dem. En bil kan ikke koste mindre enn en pose karameller uten at det blir alvorlige forstyrrelser i økonomien. Men det som skal regulere økonomien — fordelinga av arbeidskraft og produksjonsmidler mellom de ulike sektorene osv. — det er folks behov. Under kapitalismen er det ikke folks behov, men *kjøpekraftig etterspørsel* som regulerer disse tinga. Der den kjøpekraftige etterspørselen er høy, er det som regel god profitt å hente — og kapitalen flytter dit, uansett om det som produseres er nyttig eller unyttig, og uansett om kapitalflyttingene fører til nedlagte arbeidsplasser og raserte lokalsamfunn. Slik blir det når verdiloven er en overordna regulator av økonomien.

Hvorfor ønsker så kineserne å gi verdiloven større spillerom enn tidligere? Bakgrunnen er problemer i det planleggingssystemet som har fungert hittil.

KINESERNE OG VERDILOVEN

Den kinesiske økonomen Xu Muqiao kritiserer politikken med i altfor stor grad å styre økonomien gjennom administrative tiltak — rigide forordninger om hva og hvor mye kollektiver og bedrifter skulle produsere og til hvilken pris de skulle selge, i stedet for å bruke verdiloven som regulator. Det er helt sikkert at den administrative metoden, både i Kina og i Sovjet, innebar en rekke problemer og ga opphav til mange motsigelser. I Sovjet førte den bl.a. til kjempespiker og senger som veide et tonn, og det ville ikke massene ha. Og den førte, både i Kina og Sovjet, til et omfattende system av lureri og mottrekk mellom sentrale og lokale nivåer når det gjaldt planlegging — den førte til sin egen form for sløsing og flaskehalser. Den fantastiske økonomiske utviklinga i Sovjet under Stalin bygde på

den såkalte *ekstensive* metoden. Dvs. at veksten økte fordi det ble satt inn mer ressurser — mer arbeidskraft, flere maskiner. Stalins system viste seg imidlertid langt mindre skikket til å skape økonomisk vekst etter den *intensive* metoden, dvs. til å få mer ut av de samme ressursene ved å øke produktiviteten, bedre teknologien osv. Dette var helt reelle problemer i den sovjetiske økonomien ved Stalins død, og de måtte løses på en eller annen måte. De svarene som ble gitt, f.eks. av den sovjetiske økonomen Liberman, var økt bruk av kapitalistiske virkemidler: Større vekt på profitt som mål for bedriftenes effektivitet, større grad av markedsregulering, større uavhengighet for de enkelte bedriftene til sjøl å bestemme hva de skal produsere, hvordan og til hvilken pris de skal selge. Det er de samme svarene som gis av innflytelsesrike kinesiske økonomer i dag, bl.a. Xue Muqiao. Jeg mener ikke at det er noe prinsipielt galt i at sosialistiske land tar i bruk slike virkemidler. Deres kineserne nå lempet på det gamle plansystemet, og i større grad følger Xue Muqiaos linje, er det godt mulig at det vil løse *noen* problemer. Men det vil sjølsagt også skape, og skjerpe, nye motsigelser: Skeivheter i retning av å produsere det som er mest lønnsomt der det er mest lønnsomt, bedrifter som går konkurs og folk som blir arbeidsløse, større skiller mellom fattig og rik. Kineserne bagatelliserer i dag de problemene som ligger i å gi verdiloven større spillerom som regulator av økonomien. De ser ikke framveksten av kapitalistiske tendenser og nye utbyttere som noen stor fare. Dette bekymrer meg egentlig mer enn de konkrete tiltakene de gjennomfører. Motsigelser som ikke anerkjennes åpent har en tendens til å bli skjerpa, heller enn å bli løst.

Samtidig er det viktig å konstatere at sosialismen — i hvert fall hittil — har vist seg dårlig i stand til å skape økonomisk vekst etter den *intensive* metoden. Det kan ha sammenheng med hvilken type land sosialismen har oppstått i. Uansett må vi konstatere at vi her står overfor et viktig uløst problem i sosialismens økonomiske basis.

Kjersti Ericsson

CARTER-RAPPORTEN

Under president Carter fikk ei gruppe framstående amerikanske vitenskapsmenn i oppgave å utarbeide en rapport om jordas sannsynlige tilstand i år 2000 når det gjaldt befolkning, økonomisk utvikling, ressurser. Resultatene deres er publisert i bokform (700 sider). Det er sjølsagt en rekke vanskelige metodologiske problemer knytta til å gjøre slike projeksjoner inn i framtida. Disse problemene drøftes da også utførlig i rapporten. Likevel er det all grunn til å legge vekt på det som er kommet fram gjennom denne studien. I følge Carter-rapporten vil følgende skje fram mot år 2000 dersom de nåværende utviklingstendensene i verden får fortsette:

JORDA ÅR 2000

I år 2000 vil verdens befolkning ha økt fra 4 milliarder i 1975 til 6,35 milliarder. 90 % av befolkningsveksten vil skje i utviklingslanda.

Nasjonalproduktet pr. capita i de fleste utviklingsland vil forbli lavt. Gjennomsnittlig nasjonalprodukt pr. capita vil stige betydelig i noen utvik-

lingsland (spesielt i Latin-Amerika), men i de store, folkerike nasjonene i Sør-Asia vil det fortsatt være svært lavt. Gapet mellom de rike og de fattige landa vil bli større.

Verdens matproduksjon vil øke med mindre enn 15 % pr. hode fram til år 2000. Mesteparten av økningen vil komme i de rike landa. I Sør-Asia, Mellom-Østen og i utviklingslanda i Afrika vil matinntak pr. innbygger knapt øke, eller snarere falle under dagens utilstrekkelige nivå. På samme tid vil realprisene på matvarer fordobles.

De rikeste industrialiserte landa vil kunne disponere nok olje og andre kommersielle energikilder til å møte de stigende behovene ut gjennom 1990-åra. Med de forventede prisøkningene, vil mange utviklingsland ha økende problemer med å dekke sine energi-behov. For den fjerdedelen av menneskeheten som er avhengig av ved som brensel, er utsiktene dystre. Behovet for ved til brensel vil overstige tilgangen med 25 % før århundreskiftet.

Den fjerdedelen av jordas befolkning som bor i den industrialiserte verden vil fortsatt bruke tre fjerdedeler av verdens mineralproduksjon.

Vannmangel i visse områder vil bli mer alvorlig. Bare befolkningsveksten i perioden fram til år 2000 vil bety at vannbehovet fordobles i halvparten av verden. I mange utviklingsland vil vanntilgangen bli stadig mer problematisk som et resultat av omfattende ødelegging av skogsområder. Utvikling av nye vannkilder vil bli dyrt overalt.

Store tap av verdens skoger vil fortsette de neste 20 åra ettersom etterspørselen etter treprodukter og ved til brensel stiger. I år 2000 vil bortimot 40 % av det nåværende skogdekket i utviklingslanda være borte.

Alvorlige ødeleggelser av jordbruksland vil skje over hele verden, som et resultat av erosjon, tap av organisk stoff, uttørring, økende saltholdighet. Utbredelsen av ørkener og ørkenaktige områder vil øke.

Ved Nilens bredd. Både Egypt og Sudan er avhengig av vanntilførsel fra Nilen, som i det siste ikke har kunnet gi vann nok.

SOSIALISME-DEBATT

Mange steder i Nord-Afrika prøver man å stanse ørkenens utbredelse ved å plante gress, busker eller trær.

Forurensninger i lufta kan føre til atmosfæriske forandringer som alvorlig kan endre klimaet på jorda fram mot år 2050. Sur nedbør truer innsjøer, våtmarker og avlinger. Radioaktive og andre farlige materialer betyr økende helseproblemer i en rekke land.

Utrydding av plante- og dyrearter vil øke dramatisk. Hundretusener av arter, kanskje så mye som 20 % av alle arter på jorda, vil forsvinne.

Carter-rapportens forfattere kommenterer sjøl resultatene sine slik:

«Kraftige, bestemte nye initiativer er nødvendige dersom økende fattigdom og menneskelig lidelse, miljøødeleggelser og internasjonal spenning og konflikter skal kunne forhindres. Det er ingen raske løsninger. De eneste løsningene på problemene med befolkningsøkning, resurser og miljø er komplekse og langsiktige. Disse problemene er uløselig knyttet sammen med noen av de vanskeligste og mest vedvarende problemene i verden — fattigdom, urettferdighet og sosial konflikt. Nye og fantasirike ideer, og vilje til å handle på grunnlag av dem — er helt nødvendig.»

FATTIGDOMMENS ONDE SIRKEL

De miljøkatastrofene som verden trues av, framstilles ofte som et resultat av den teknologiske utviklinga i seg sjøl. Carter-rapporten viser imidlertid med all ønskelig tydelighet at noen av de alvorligste miljøkatastrofene er et resultat av fattigdommen i utviklingslanda som skaper onde sirkler det er vanskelig å komme ut av.

Et eksempel er trusselen mot skogene. Carter-rapporten sier som nevnt at 40 % av skogdekket i utviklingslanda antakelig vil være borte i år 2000. Rundt år 2020 vil kanskje all fysisk tilgjengelig skog i disse områdene være borte. En av årsakene vil denne enorme ødeleggelsen er at tre er «den fattige manns olje» som Carter-rapporten sier. I utviklingslanda går 90 % av forbruket av tre til oppvarming og koking. Dette fører til overbeskatning av skogen, og til at menneskene i de hardest rammete områdene må nedlegge svært mye arbeid og/eller penger for å dekke det daglige behovet. I Sahel-området i Afrika har det å samle brensel blitt en hel-dagsjobb som noen steder krever 360

dagsverk pr. husholdning i året. Når etterspørselen er konsentrert i byer, har de omkringliggende områdene blitt helt golde, noen steder i så mye som 5 til 10 miles omkrets. Byfamilier som ikke sjøl kan samle ved, bruker fra 20 til 30 % av lønna si på ved i noen vestafrikanske land.

Det raske og omfattende tapet av tropiske skoger vil ha alvorlige konsekvenser for vannforsyninga på jorda. Spesielt i Sør-Asia, Amasonasbasseng- et og Sentral-Afrika må en regne med store problemer i form av uttørring av grunnvannet, og en rekke andre forstyrrelser. Dette vil innvirke på jordbruket og matforsyninga. Og det vil bidra til ørkenutvidelser. Hvis ørkenutvidelsene fortsetter med samme fart som i dag, vil verdens ørkener være 20 % større i år 2000 enn de er i dag. Men det er fare for at utviklinga vil akselerere. FN har identifisert ca. 2 milliarder hektar land der risikoen for utvikling til ørkenaktige tilstander er høy eller svært høy. Dette er områder som til sammen er to og en halv gang så store som de områdene vi nå klassifiserer som ørken.

SOSIALISME-DEBATT

En annen ringvirkning av tremangelen, er at gjødsel i større og større grad brukes til brensel til erstatning for tre. For de fattige i verden er kunstgjødsel for dyrt. Når de blir tvunget til å brenne naturgjødsla, mister de den eneste kilden til å gjøre jorda mer fruktbar. Jorda utarmes og blir mindre produktiv. Dette er den onde sirkelen millioner i utviklingslanda er fanget inn i, og som har imperialismens undertrykking og utbytting av disse landa som sitt startpunkt.

IMPERIALISMEN SKAPER MONOKULTUR

Monokultur, dvs. ensidig satsing på noen få jordbruksprodukter for eksport, er også et stort problem, særlig for mange land i Afrika. I stedet for å produsere mat til sin egen befolkning, produserer disse landene for eksport, bl.a. te og kaffe. Dette er en del av den internasjonale arbeidsdelinga som imperialismen har påtvunget disse landa. Kenya er et godt eksempel på hva dette kan føre til. I oppbyggingsfasen av sin jordbruksindustri gjorde Kenya seg totalavhengig av oljeimport. Samtidig ble jordbruksproduksjonen ensidig utvikla, med vekt på mais, te og framfor alt kaffe, som skulle skaffe Kenya inntekter fra eksport.

Prisstigninga på olje har ført til at landet i dag bruker over en tredjedel av sine valutainntekter på oljekjøp. Dette er inntekter som sårt trengs til å videreutvikle landets økonomi. Samtidig har kaffeprisene på verdensmarkedet sunket dramatisk, og det er overskudd på kaffe. I forhold til 1977 har inntektene på kaffeeksport blitt redusert med over 60 %.

Kenya har de siste åra opplevd alvorlig matmangel. Årsaken er en kombinasjon av tørke og planlagt produksjonssenkning på mais: For en del år si-afikk Kenya overskudd på mais og problemer med avsetninga. Derfor ble prisene til produsent satt ned, for å dempe produksjonen. Kenya måtte importere 350 000 tonn mais i 1981.

Kenya må altså importere dyrere og dyrere olje for å kunne produsere kaffe som landet ikke får solgt. Og mye av den maten befolkninga skal spise, må

importeres. Mange andre land er i samme situasjon som Kenya. Etterspørselen på flere viktige råvarer har vært synkende, og råvarepriser faller stadig lenger bak prisutviklinga på industrivarer. Siden 1975 har det blitt en klar forverring i det på forhånd ulike bytteforholdet med industrilanda. Magasinet *New African* oppsummerte i fjor Afrikas tragedie slik: «*Forholdet mellom Afrika og Vesten har gjennom åra skapt grunnlaget for Afrikas sørgelige tilstand: Total avhengighet av monokultur og eksport av primærprodukter (...)*» Forskjellen mellom Vesten og Afrika ligger der det skader mest: Kontrollen over det internasjonale kornmarkedet som USA, Canada og New Zealand dominerer. På dette markedet er prisendringene minimale. Og viktigere: Afrikas primærprodukter er øremerket for videreforedling i Europa og Nord-Amerika, og er alltid ofre for en urettferdig prisfastsettelse fra mafia-liknende vestlige monopol.

«*Kapitalismen har utviklet seg til et verdenssystem der noen få «framskredne» land kolonialt undertrykker og finansielt kveler det overveldende flertall av jordens befolkning.*» sier Lenin i «Imperialismen». Dette er ikke mindre sant i dag, og det vil ikke bli mindre sant i år 2000. Carter-rapporten regner med at 90 % av verdens befolkning vil bo i de mindre utviklede landa i år 2000, og at kliften mellom rike og fattige land vil øke når det gjelder utviklingsgrad.

LUFTFORURENSING OG KLIMAENDRINGER

Carter-rapporten behandler også luftforurensningene, bl.a. problemet med sur nedbør. De tar også opp den økende konsentrasjonen av kulldioksyd i atmosfæren, som kan få enorme konsekvenser på sikt. Den økende konsentrasjonen av kulldioksyd henger sammen med forbrenning av fossile materialer (olje og kull), men kanskje også med tapet av skogdekke og uttørring av jorda. Økende konsentrasjon av kulldioksyd kan føre til at temperaturen på jorda øker. Mange vitenskapsmenn mener at dette kan få svært forstyrrende virkninger for jordbruket før midten av neste århundre. Kulldioksyd-innholdet i atmosfæren har økt med nes-

ten 15 % det siste århundret, og i år 2000 kan en regne med at nivået er ca. 1/3 høyere enn i før-industriell tid. Der som tendensen fortsetter, kan en regne med at kulldioksydinnholdet i atmosfæren fordobles rundt midten av neste århundre, kanskje tidligere dersom ødeleggelsen av tropiske skoger fortsetter i stor skala (slik det ser ut til). Dette kan føre til raske endringer i temperatur og værforhold som bl.a. jordbruket vil ha store problemer med å tilpasse seg. Temperaturstigningen antas å bli 3 eller 4 ganger høyere ved polene enn på de mildere breddegradene. Dersom temperaturen i polar-regionene stiger med 5-10 grader kan det føre til at isen på Grønland og Antarktis smelter, slik at havet stiger og mange kystbyer blir lagt under vann. En sosialismediskusjon som ikke tar disse perspektivene inn over seg, blir etter mitt syn meningsløs. Det dreier seg ikke om dommedagsprofetier om jordas undergang. Men det dreier seg om at livsbetingelsene på jorda kan bli drastisk forverret, og at miljøet kan bli påført skader som delvis vil være uopprettelige (som f.eks. tap av plante- og dyrearter) og som det delvis vil kreve tiår eller hundreår å rette opp.

HELSE-TILSTANDEN TILBAKE

Carter-rapporten beregner at jordas befolkning vil øke til ca. 6,35 milliarder i år 2000. Men de holder muligheten åpen for at økningen kan bli mindre, ikke på grunn av større framganger i familieplanlegging og bedret levestandard, men på grunn av redusert fruktbarhet som følge av underernæring, og økt dødelighet, både av sult og miljømessige påførte sykdommer. Mellom 1970 og 1976 sank f.eks. fruktbarheten med 10-15 % i Indonesia og med 15-20 % blant de fattigste i Brasil, på grunn av ekstrem fattigdom og underernæring. I regioner som Sør-Asia, Sørøst-Asia, fattige områder i Nord-Afrika og Midtøsten, og spesielt i Sentral-Afrika, regner en med betydelig fall i matinntak pr. person. Matinntaket for de fattigste gruppene vil rett og slett være så utilstrekkelig at barn ikke vil nå normal kroppsvekt og intelligens, og voksne vil ikke kunne utføre normale

SOSIALISME-DEBATT

aktiviteter på grunn av dårlig helse. Verdensbanken har anslått at antallet underernærte mennesker i utviklingslandene kan stige fra 400 - 600 millioner i 70-åra til 1,3 milliarder i år 2000. Dessuten er det slett ikke sikkert at levealderen i de industrialiserte landa vil holde samme nivå som i dag. Carter-rapportens forfattere refererer en kritiker av rapportens resultater som bl.a. peker på de skarpt stigende kreftene i en del vestlige land, som antakelig har miljømessige årsaker. Som et eksempel på at alvorlige helsemessige tilbakeslag kan skje også i industrialiserte land, kan en ta utviklinga i Sovjet. At Sovjet ikke er noe godt land for arbeidsfolk å bo i — og at det slett ikke blir bedre, men verre — kan bl.a. avleses på dødelighetsstatistikken. Utviklinga her er dramatisk når en setter den opp mot tendensen i det tidligere sosialistiske Sovjet. Ved århundreskiftet var forventet levelengde i Russland sannsynligvis ca. 30 år. Spedbarnsdødeligheten var enorm — ett av fire barn døde i første leveår. I slutten av 1950-åra kunne sovjet-mennesket forvente å leve 68 år, altså lenger enn amerikaneren som begynte århundret med et forsprang på 17 år. Spebarnsdødeligheten, som i 20-åra var høyere enn i noe europeisk land, var nå lavere enn i Italia, Østerrike og Øst-Tyskland, og konkurrerte sterkt med land som Belgia og Vest-Tyskland. Muslimske og andre asiatiske minoriteter i sovjetisk sentralasia levde 15 år lenger enn folk i Pakistan, og nesten dobbelt så lenge som i Afghanistan. I Stalin-tida økte gjennomsnittlig levelengde i Sovjet fra 45 til 62 år, trass i at landet mistet 20 millioner mennesker under krigen.

Hvordan er tendensen nå? Spedbarnsdødeligheten gikk opp med mer enn en tredjedel i perioden 1971 — 76. I dag er den sannsynligvis så høy som 40 av 1000. Til sammenlikning var spedbarnsdødeligheten i Norge i 1978 på ca. 9 pr. 1000. «Spedbarnsdødeligheten er et av de mest følsomme barometre på den materielle og sosiale tilstand,» sier legen Einar Kringlen, som har skrevet en kronikk om disse forholda (og som slett ikke er noen gløddende Stalin-tilhenger). Siden be-

gynnelsen av 60-åra har dødeligheten ellers steget med mer enn 30 % for folk i 40 — 50-årsalderen og med nesten 20 % for folk i 50 — 60-årsalderen.

Kringlen konkluderer slik:

«Det er faktisk ikke et eneste land i Europa hvor livslengden er så kort og hvor spedbarnsdødeligheten er så høy som i Sovjetunionen. Landet som for 20 år siden var blant de førende i verden helsemessig sett, må i dag sammenligne seg med land som Costa Rica, Jamaica og Venezuela når det gjelder livslengde og med Chile og den dominikanske republikk når det gjelder spedbarnsdødelighet. Hva verre er; disse landa beveger seg i positiv retning, mens Sovjetunionen går den motsatte veien.»

MILJØDELEGGELSER OG KAPITALISME

Jeg vil ikke påstå at en del av de miljøødeleggelser som preger vår tid ikke også kunne ha skjedd under sosialismen. Kortisktig rovdrift på jord og skog, forurensende industri og trafikk, slike ting kan skjelsagt forekomme. Luftforurensing i de store byene er f.eks. et alvorlig problem i Kina. Når jeg likevel mener at disse perspektivene har en helt sentral plass i sosialismedis-kusjonen, er det av følgende grunner: - Noen av de mest truende katastrofene har som sagt en direkte sammenheng med den desperate *fattigdommen* i mange av utviklingslandene, en fattigdom som er et resultat av imperialistisk utbytting og undertrykking.

«Akkumulasjon av rikdom ved den ene polen er altså samtidig akkumulasjon av elendighet, arbeidsbyrde, slaveri, uvi-tenhet og moralsk forfall ved motpolen, dvs. for den klassen som produserer kapital av sitt eget produkt,» sier Marx i Kapitalen om kapitalakkumulasjonens lover. Det samme ser vi i forholdet mellom de rike, industrialiserte landa og u-landa i dag.

VIRKELIG KONTROLL UMULIG UNDER KAPITALISMEN

- Det kapitalistiske systemet rår ikke over de samfunnsmessige midlene til å få disse katastrofene under kontroll, sjøl om de *tekniske* midlene finnes. Dette kommer særlig klart fram når det gjelder forurensninger. Det lønner seg bedre for

enkeltpapitalister å slippe møkk og stoffer rett ut i luft og vann enn å bygge rense- og gjenvinningsanlegg. Den private tilegnelsen setter en effektiv stopper for samfunnsmessig fornuftige tiltak. Et norsk eksempel er Titania-skandalen i Sokndal. Bedriften A/S Titania, som eies av det utenlandske selskapet NL Industries, INC., har i mange år forurenset Jøssingfjorden med avfallsproduktene sine. Et konsulentfirma har regnet ut at det vil koste 135 millioner over en 40-årsperiode å bygge et anlegg i sju byggetrinn hvor utslippene fra bergverksdriften kan depone- res. Dette er småpenger for NL Industries, som i 1980 hadde et nettooverskudd på 112 millioner dollars. Men NL Industries har truet med å nedlegge de 350 arbeidsplassene i Sokndal dersom A/S Titania ikke får fortsette med utslippene sine!

Forsøkene på statlig kontroll av slike forhold er valhendt og halvhjertet. Argumentet om økonomisk lønnsomhet for bedriftene teller alltid mer enn hensyn til miljø og helse. Miljøverndepartementet har nå godkjent A/S Titanias utslipp i Jøssingfjorden. I et land som Norge, som vel er et av de vestlige landa der den statlige kontrollen er utviklet lengst, er f.eks. arbeidsmiljøloven knapt verdt papiret den er skrevet på når den kommer i konflikt med lønnsomhetshensyn. I den daværende DNA-regjeringas langtidsprogram for 1978 — 1981, heter det f.eks. om arbeidsmiljøloven: «... det vil være nødvendig at økonomiske hensyn, og spesielt hensynet til bedriftenes konkurranseevne, tillegges vekt ved gjennomføringen av loven.» Det er ingen grunn til å tro at Høyre-regjeringa står på ei anna linje.

I Klassekampen for fredag 14. mai står det en omtale av FN's miljøvernkonferanse som åpnet i Nairobi noen dager før. Artikkelen behandler bl.a. ørkenutvidelsen. Der heter det: «Hvert år omdannes seks millioner hektar jordbruksland til ufruktbar ørken. Fram til år 2000 trengs det 11 milliarder norske kroner for å stanse denne dødbringende prosessen. Dette tilsvarer det norske kapitalister investerte i Nordsjøen i løpet av 2 år. Men FN's miljøvernprogram får ikke disse pengene.»

Jeg vet ikke hvordan disse beregningene er foretatt eller om det stemmer at 11

SOSIALISME-DEBATT

milliarder norske kroner ville kunne stanse ørkenutvidelsene. Sjøl synes jeg det høres tvilsomt ut, i hvert fall på bakgrunn av Carter-rapportens analyse av årsakene til at ørkenene blir større. Men uansett er det sikkert riktig at mange fornuftige miljøverntiltak, som ville hjelpe en del, kunne settes i verk for 11 milliarder norske kroner. Og det at disse pengene ikke kan framskaffes, er nok et slående eksempel på at kapitalismen mangler de samfunnsmessige midlene til å få katastrofene under kontroll

SOSIALISMEN GIR SAMFUNNMESSIGE MIDLER

De problemene verden står overfor kan ikke løses uten at motsigelsen mellom produksjonens samfunnsmessige karakter og den private tilegnelsen oppheves — uten at produktivkraftenes samfunnsmessige karakter fullt ut anerkjennes. *«Samfunnskraftene virker helt som naturkraftene: blindt, voldsomt, ødeleggende, så lenge vi ikke kjenner til dem og ikke regner med dem»*, sier Engels. Og han fortsetter: «Men har vi en gang lært dem å kjenne og forstått deres virksomhet, deres retning, deres virkninger, så avhenger det bare av oss om vi mer og mer underkaster dem vår vilje og ved hjelp av dem når våre mål. Og helt sikkert gjelder dette de veldige produktiv-

kraftene av i dag. Så lenge vi hardnakket vegrer å forstå deres natur og deres karakter — og den kapitalistiske produksjonsmåten, og dens forsvarere motsetter seg denne forståelsen — så lenge virker disse kraftene trass i oss, mot oss, så lenge behersker de oss. Men om man en gang har forstått deres natur, kan de i de forente produsentenes hender forvandles fra demoniske herskere til villige tjenere. Det er samme forskjell som mellom den herjende elektrisiteten i lynnedslaget og den temte elektrisiteten i telegrafene og glødelampen, samme forskjell som mellom ildebrann og ilden i menneskenes tjeneste.» At de veldige produktivkraftene i dag virker blindt, voldsomt og ødeleggende, virker mot oss, er våre demoniske herskere og forårsaker verre ulykker enn ildebrann og lynnedslag, kan det være liten tvil om. Det finnes ingen annen utvei ut av dette enn å kjempe for sosialismen. Sosialismens seier i mange viktige land i verden ville ikke bety ei enkel og ukomplisert framtid. Men det vil skaffe fram de samfunnsmessige midlene til å stanse ødeleggelsene og begynne på reparasjonsarbeidet, til gradvis å bygge opp en menneskeverdig tilværelse for verdens folk.

Kjersti Ericsson

Akkumulasjon av rikdom ved den ene polen er altså samtidig akkumulasjon av elendighet, arbeidsbyrde, slaveri, uvitenhet og moralsk forfall ved motpolen, dvs. for den klassen som produserer kapital av sitt eget produkt. (Marx).

KVINNENE — KAPITALENS B-LAG PÅ ARBEIDSMARKEDET

- *Er kvinnens arbeidskraft mindre verdt enn mannens?*
- *Hva er årsakene til at kvinner tjener så mye mindre enn menn?*
- *Er arbeidsmarkedet delt etter kjønn?*
- *Hvorfor er kravet om 6-timers-dagen et krav også menn bør gå inn for?*
- *Hvorfor faglig politikk på kvinnes premisser?*
- *Dette er noen av de spørsmålene Gro Hagemann tar opp i denne fjerde artikkelen i en artikkelserie om kvinneundertrykking og kvinnekamp. Den første i Den uunngåelige knipetanga, finner du i Røde Fane 8/81, den andre, Den borgerlige familien — hva er alternativet, sto i RF 2/81. Den tredje, Den store marsjen vekk fra kjøkkenbenken sto i RF 4/82.*

Forrige artikkel tok opp den kraftige økningen i kvinners yrkesdeltakelse etter krigen. En stadig større del av de gifte kvinnene tar seg arbeid utafor familien, og en stadig større del av arbeidsstyrken i de kapitalistiske landene er følgende kvinner. I en rekke kapitalistiske land, blant dem Norge, er halvparten av den yrkesaktive arbeiderklassen i dag kvinner.

Den økte yrkesdeltakinga har lagt grunnlaget for en ny samfunnsmessig stilling for kvinnene og for mange viktige reformer. Den er også det viktigste grunnlaget for det breie kvinneopprøret som har gått over den kapitalistiske verden siden slutten av 1960-åra. Men den har ikke gitt kvinnene likestilling, den har ikke opphevet husslaveriet og har heller ikke fratatt kvinnene stillingen som B-laget på arbeidsmarkedet. Tvertimot er vi fortsatt lenket til familien og til kjøkkenbenken, og deltakelsen vår på arbeidsmarkedet må nødvendigvis være preget av det. I praksis betyr yrkesaktivitet enten et beinhardt

dobbeltarbeid eller en eller annen form for tilpasning til husmorrollen for hele den hæren av gifte kvinner som har strømmet ut i samfunnsmessig arbeid.

At kvinnene er bundet til det private husarbeidet, er viktigste årsaken til at de ikke kan likestilles som arbeidskraft. Samtidig er det også andre krefter i den kapitalistiske økonomien som virker i samme retning og forsterker særstillinga. På grunn av arbeidsdeling mellom kjønnene blir kvinnene et B-lag på arbeidsmarkedet, og det kapitalistiske arbeidsmarkedet trenger et B-lag. Kvinnene får derfor også en helt spesiell rolle å spille i konkurransen på arbeidsmarkedet og i kampen mellom klassene, rollen som en industriell reservearme. Den særstillinga kvinnene har som arbeidskraft og den rollen det gir oss på arbeidsmarkedet er tema for denne artikkelen.

ER KVINNERS ARBEIDSKRAFT MINDRE VERDT?

Et av de klareste uttrykkene for kvin-

— Vi som
bærer halve
himmelen

Av Gro
Hagemann

nenes særstilling på arbeidsmarkedet, er lønna. Riktignok er det slutt på den tida da en kvinnelønn automatisk ble fastsatt til en halv mannlønn selv om arbeidet var nøyaktig det samme. I dag er det formelt sett likelønn, likevel vet enhver at kvinnelønn fortsatt er det samme som lavtlønn. I industrien var en gjennomsnittlig timelønn for en kvinne i 1980 fortsatt bare 85 % av en manns (1), og i en rekke kvinneyrker er lønnsnivået ennå lavere. Dette går fram av den offentlige utredningen om lavtlønsspørsmål fra 1979 (2).

Ifølge denne utredningen tjente hver femte kvinne som arbeidet i industrien under 70 % av en gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. I de mest kvinnedominererte industriene var denne andelen enda større, i konfeksjonsindustrien tjente f.eks. 47 % av kvinnene under 70 % av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. I andre store kvinneyrker er mønsteret det samme. Blant butikkfunksjonærer i varehandelen tjente kvinnene i gjennomsnitt 67 % av in-

KVINNEKAMP

dustriarbeiderløna, innafor hotell og restaurant 68 %. Gjennomsnittet i disse yrkene er altså enda lavere enn i industrien. Også kontoransatte og rengjøringspersonale i Staten ligger lavt i forhold til gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, det samme gjelder ufaglærte helsearbeidere i kommune og stat. Alt i alt er det et helt gjennomgående mønster at kvinner tjener mindre enn menn, uansett hva slags bransje eller yrke vi tar for oss, og at de kvinne-dominerte jobbene ligger lavest på lønns-skalaen.

Hva er årsakene til at kvinner tjener så mye mindre enn menn? Det blir gitt mange slags forklaringer på at det er sånn: At kvinner har mindre utdanning og opplæring, at kvinner er konsentrert

i arbeidskraftintensive sektorer, at kvinnelønna ikke skal forsørge en familie, at kvinnene er dårligere organisert enn menn osv. Hver av disse årsakene har i og for seg noe med sannheten å gjøre. Men de forklarer likevel ikke hele sannheten, fordi de ikke tar fatt i det som er den grunnleggende årsaken: familien og arbeidsdelinga mellom kjøn-nene.

For hva er det som bestemmer verdien av arbeidskrafta? Den politiske økonomien forteller at verdien av arbeidskrafta som av alle andre varer bestemmes av den arbeidstida som er nødvendig for å produsere den. For varen arbeidskraft betyr det verdien av de varer og tjenester som er nødvendige for å opprettholde og fornye arbeids-

krafta. For en mann omfatter det alt som er nødvendig for at han skal kunne forsørge seg sjøl, men også helt eller delvis det som skal til for å forsørge en familie. For en kvinne omfatter det ikke så mye, for kvinnene skal bare forsørge seg selv, og knapt nok det. En kvinnelønn er en «tilleggslønn».

Dette er den viktigste årsaken til at kvinnes arbeidskraft har en lavere verdi enn menns. Så lenge kapitalismen har bestått, så lenge har også kvinners lønnsinntekter vært et tilskudd til en familieøkonomi, enten de har vært ugifte døtre eller gifte koner. Derfor kunne en kvinnelønn fastsettes til halvparten av en mannlønn. Og slik er det fortsatt, de fleste kvinner er ikke avhengige av å forsørge seg selv og en familie på lønna

KVINNEKAMP

si. Derfor er det generelle lønnsnivået for kvinner lavere enn for menn. Dette er et resultat av verdiloven og av arbeidsdelinga mellom kjønnene, ikke av en spesielt kvinnefiendtlig politikk. Og det vil gjelde så lenge arbeidsdelinga består, selv om ikke enhver kvinne er medlem av en familie, og selv om endel kvinner også er hovedforsørgere i praksis.

Også på andre måter virker arbeidsdelinga mellom kjønnene til å holde det generelle lønnsnivået for kvinner nede. Fordi kvinner har mindre fagopplæring og utdanning, er arbeidskrafta deres mindre verdt. Fordi også en ugift kvinne forutsettes å gjøre mer husarbeid og delta mindre i samfunnslivet, kreves det mindre for å reprodusere arbeidskrafta hennes. Den sosialt aksepterte gjennomsnittsstandarden er lavere for kvinner enn for menn.

Ettersom verdien av kvinners arbeidskraft henger uløselig sammen med kjønnsarbeidsdelinga i samfunnet, må en kamp for virkelig likelønn i siste instans bli en kamp mot hele arbeidsdelinga. Formelle rettigheter og lavt lønnsprofil i lønnsoppgjørene vil bare ha en begrenset virkning så lenge kvinnene er bundet til husarbeid og er tilleggsarbeidskraft i familien, og så lenge arbeidsmarkedet er delt etter kjønn.

Men lave kvinnelønninger skyldes ikke bare verdien av arbeidskrafta, de har også sammenheng med *prisen*. Prisen på arbeidskrafta, dvs. den lønna arbeideren faktisk får utbetalt, bestemmes av klassekampen og av forholdet mellom tilbud og etterspørsel på arbeidsmarkedet. Som oftest vil prisen ligge *under* verdien. Lønnskampen dreier seg om fastsettelsen av arbeidskraftas pris. Kapitalisten forsøker å presse prisen så langt som mulig under verdien, mens arbeiderklassen forsøker å få prisen til å tilsvare verdien. I denne kampen er fagforeningene arbeiderklassens viktigste våpen, mens kapitalisten på sin side bl.a. gjør bruk av den industrielle reservearmeen som skaper konkurranse på arbeidsmarkedet. Når tilbudet av arbeidskraft er større enn etterspørselen, kan prisen på arbeidskrafta presses ned.

I klassekampen står kvinner jevnt over dårligere rustet enn menn, og de

har derfor mindre muligheter til å presse opp prisen på arbeidskrafta si. De er fagorganiserte i mindre grad og er mer passive i fagforeningene. De har mindre kamptradisjoner og mindre kamperfaring, og de holdes også tilbake av et kvinnesyn som ikke lar seg forene med pågangsmot, styrke og kamp for egne interesser. Dessuten kan det ikke være tvil om at kvinnene også har mindre kampmoterivering enn menn, jevnt over. Fordi de er tilleggsarbeidskraft og midlertidig arbeidskraft, er det mindre presserende for dem å slåss for en lønn til å leve av. De skal jo stort sett ikke leve av sin egen lønn.

Også konkurransen på kvinners arbeidsmarked bidrar til å presse ned prisen på kvinners arbeidskraft. Fordi det er så stor rift om kvinnejobbene, kan lønningene holdes nede. Spesielt gjelder det kvinnearbeidet utafor storbyene. Men også i byene er det konkurranse om arbeidet. Fordi kvinner har en mer ustabil tilknytning til arbeidsmarkedet og oftere enn menn skifter mellom yrkesaktiv og yrkespassiv tilværelse, finnes det alltid en betydelig reservearmé som kan presse prisen på arbeidskrafta ned.

Alt i alt er det sannsynlig at kvinner stort sett selger arbeidskrafta si til en lavere pris enn menn, sett i forhold til verdien. Også det har naturligvis sammenheng med arbeidsdelinga mellom kjønnene. Det er ingen tilfeldighet at kvinner er mindre faglig aktive enn menn. Samtidig er det sjølsagt både mulig og nødvendig å slåss for en faglig mobilisering av kvinnene på kort sikt, og det er også mulig å oppnå en høyere pris på kvinners arbeidskraft. Det nye kvinneopprøret og kvinnebevegelsen gir store muligheter for en slik mobilisering, og dette burde også være et viktig perspektiv i AKP(m-l)s faglige politikk.

ARBEIDSMARKEDET ER DELT ETTER KJØNN

Formelt har kvinner i Norge i dag adgang til alle yrker, og det finnes også enkelte kvinner innafor de fleste yrker. Men i praksis går det fortsatt et strengt skille mellom mannsarbeid og kvinnearbeid, og det er til og med undersøkelser som viser at dette skillet er strengere i

Norge enn i andre vestlige kapitalistiske land (3).

Kvinneforskeren Synnøve Aga har analysert arbeidsmarkedet med utgangspunkt i folketellinga i 1970. Hun viser at et stort flertall av de yrkesaktive kvinnene befinner seg i et lite antall yrker, og at valgmulighetene for en kvinne på arbeidsmarkedet i virkeligheten er små sammenlignet med en mann. (4).

Mer enn halvparten av de yrkesaktive kvinnene i 1970 arbeidet innafor yrkesområdene kontorarbeid, servicearbeid og handelsarbeid. De viktigste to kvinneyrkene var ekspeditrise og rengjøringshjelp, hver femte yrkesaktive kvinne var plassert innafor ett av disse to yrkene. Videre var det mange kvinner som arbeidet som lærere, gårdsarbeidere, hjelpepersonell ved syke- og pleieinstitusjoner, konfeksjonssyere og sykepleiere. Godt over 1/3 av alle yrkesaktive kvinner jobbet innafor ett av disse yrkene i 1970. Med unntak av lærere og gårdsarbeidere var samtlige av disse yrkene klart dominert av kvinner.

Også mannlig arbeidskraft var konsentrert innafor et visst antall yrker, men sammenlignet med kvinner er det en langt større spredning. Det viser seg også at kvinner i langt større grad er utelukket fra mannsyrker enn omvendt. Mens det i 1970 var bortimot 100 yrker der det jobbet mindre enn 50 kvinner, var det bare 9 yrker der det fantes tilsvarende få menn.

I tillegg til denne horisontale kjønnsdelinga av arbeidsmarkedet er det også en vertikal kjønnsdeling som går tvers igjennom de enkelte yrkene. Kvinnene er overalt overrepresentert innafor de underordnede stillingene, mens menn er overrepresentert i toppstillingene. Forholdene på kontorsektoren er så typiske at de er banale. En undersøkelse fra 1976 (5) viser at kvinnene da utgjorde 2 % innafor de ledende stillingene, mens 80 % av alle som hadde enkelt rutinearbeid var kvinner. Denne forskjellen hadde økt fra 1950 til 1976, slik at det nå er flere kvinner på bunn og flere menn på toppen av hierarkiet enn tidligere. Overgangen til data vil trolig styrke denne tendensen ytterligere.

KVINNEKAMP

Hver femte yrkesaktive kvinne i 1970 var ekspeditrise eller rengjøringshjelp.

Eksempelene jeg har trukket fram illustrerer at det i virkeligheten finnes et eget arbeidsmarked for kvinner, og at en kvinne som skal ut i arbeidslivet i praksis ikke har så store valgmuligheter. Den delen av arbeidsmarkedet der kvinner konkurrerer direkte med menn, er ikke stort. Selv om det ikke lenger er tillatt å annonsere under rubrikken «stilling ledig – kvinner», er virkeligheten fortsatt den samme.

Til en viss grad kan kjønnsdelinga på arbeidsmarkedet føres direkte tilbake til en tradisjonell arbeidsdeling mellom kjønnene i familien. Mange kvinneyrker er gammelt kvinnearbeid i ny form, som f.eks. rengjøring, husarbeid, omsorgsarbeid og søm. Men i tillegg har kapitalismen skapt sin egen arbeidsdeling. Nye yrker har oppstått og gamle har endret karakter, og i løpet av denne prosessen er nye funksjoner blitt øremerket for kvinner, mens enkelte av

de gamle har gått tapt. Mange nye funksjonæryrker er f.eks. dominert av kvinner, selv om de ikke har noe direkte med tradisjonelt kvinnelig arbeid å gjøre. Kontorarbeid var f.eks. et mannsarbeid så lenge det var et kvalifisert og lite spesialisert arbeid. Med en større spesialisering ble mennene sittende igjen med mange av de mer kvalifiserte funksjonene, mens kontordamene og skrivemaskinene gjorde sitt inntog og tok over rutinearbeidet. Det er overhodet ikke tilfeldig hvilke yrker som øremerkes for kvinner. De har stort sett de samme kjennetegnene: de er rutinepreget, lite faglærte, lite mekanisert og underordnet, og de har lav status og lav lønn.

Hvilke krefter er det som driver fram og opprettholder kjønnsdelinga av arbeidsmarkedet? Dette er et spørsmål som diskuteres i mange sammenhenger, og jeg vil ikke forsøke å gi noen en-

kel og ferdig forklaring på det her. Marxister har hevdet at kjønnsdelinga henger sammen med kapitalens behov for å splitte arbeiderklassen og skape konkurranse, for dermed å svekke klasseenheten og kampkrafta. En slik splittelse skapes etter kjønn, men også etter andre skillelinjer som rase, nasjonalitet og alder. Det hevdes videre at arbeidsmarkedet deles opp fordi kapitalen har behov for flere typer arbeidskraft. På den ene siden trenges en overvekt av høyt kvalifisert og stabil arbeidskraft i kapitalintensiv og høyprofitabel industri. På den andre siden fører utviklinga av kapitalismen med seg et økende overskudd av arbeidskraft som er tilgjengelig for mindre kvalifisert og mindre stabilt arbeid i arbeidskraftintensiv virksomhet. Den kjønnsmessige arbeidsdelinga sikrer at det stort sett er menn som rekrutteres til A-laget, mens kvinnene er et av de

KVINNEKAMP

aller viktigste tilskuddene til B-laget, sammen med bl.a. fremmedarbeidere og ungdom (6).

Enkelte kvinneforskere har hevdet at den marxistiske forklaringsmåten er utilstrekkelig for å forstå det kjønnsdelte arbeidsmarkedet. De hevder at også konkurransen innafor arbeiderklassen og de mannlige arbeidernes forsvarsvåpen, fagforeningene, har bidratt til å holde arbeidsdelinga vedlike og forsterke den. Fordi kvinnene var et undertrykt kjønn også før kapitalismens gjennombrudd, og fordi de kom inn på arbeidsmarkedet som uorganisert og billig arbeidskraft, ble de møtt med motstand. Mannlige arbeidere som var mer kvalifisert og bedre organisert oppfattet kvinnene som en trusel mot lønnsnivå og arbeidsforhold (7). Historisk finnes det mange eksempler som kan bekrefte en slik forklaring. Mannsdominerte fagforeninger har krevet forbud mot kvinnearbeid, og de har også lyktes i å holde kvinnene borte fra et fag eller trenge dem ut der de engang har fått en fot innafor. Fortsatt kan kvinner i mannsyrker fortelle om mange negative reaksjoner fra menn, og også om direkte og åpne forsøk på å presse dem ut. Synnøve Aga har undersøkt de kvinnene som gikk ut i mannsyrker i begynnelsen av 70-åra. Hun har funnet at direkte forsøk på å presse ut kvinnene særlig skjedde i områder der det er arbeidsløshet for menn, utflytting og pending, og i områder der den tradisjonelle arbeidsdelinga mellom kjønnene fra før var mest bastant (8).

Uansett hva slags forklaring man vil gi på at det er sånn, er det ingen tvil om at det kjønnsdelte arbeidsmarkedet er en del av kjønnsarbeidsdelinga i vårt samfunn. Det er heller ingen tvil om at dette både henger sammen med arbeidsdelinga i familien og kvinnes binding til husarbeidet, og med økonomiske lover på det kapitalistiske arbeidsmarkedet. Kamp mot kvinneundertrykking må også rette seg mot denne kjønnsdelinga. Det er viktig å slåss for at kvinner skal gå inn i mannsyrker. Det er også viktig å rette seg mot forsøk fra arbeidsgivere eller mannfolk på å presse dem ut igjen.

KVINNENE HAR «TATT» 6-TIMERS DAGEN

Den kraftige økningen i kvinners yrkesdeltakelse etter krigen har i stor grad vært en økning i deltidsstillinger. Særlig er deltid utbredt i Skandinavia. I endel andre kapitalistiske land er det derimot uvanlig at yrkesaktive kvinner har kortere arbeidsdag enn menn. I Øst-Europa, Finland, Japan og Frankrike er det f.eks. lite deltid blant kvinnene.

I Norge har et flertall av de kvinnene som er blitt yrkesaktive i de siste tiåra

gått inn i deltidsstillinger, og andelen deltidsarbeidende blant de yrkesaktive kvinnene øker stadig. I 1981 var den gjennomsnittlige arbeidstida for yrkesaktive kvinner 29 timer i uka. Kvinner i Norge har altså «tatt» 6 timersdagen, men uten å få noen økonomisk kompensasjon for det. Alt i alt var det i 1981 litt over 1/4 av kvinnene som arbeidet 40 timer i uka eller mer, altså tilsvarende full arbeidsdag i industrien, mens det var litt under 1/4 som jobbet mindre enn 20 timer i uka. (9)

Hvem er så de deltidsarbeidende kvinnene? Opplysninger om det finnes i

KVINNEKAMP

en rekke undersøkelser som er gjort av Statistisk sentralbyrå og andre, blant annet Deltidsundersøkelsen fra 1978, og arbeidskraftsundersøkelsene som gjøres hvert kvartal.

Det viser seg, ikke overraskende, at deltid er mer vanlig blant gifte kvinner enn blant ugifte. Men det viser seg også, og det er kanskje mer overraskende, at det ikke først og fremst er kvinner med små barn som er deltidsarbeidende. Riktignok har småbarnsmødrene ofte kortere deltid enn de gifte kvinnene som ikke har barn under 16 år. Men de sistnevnte har deltid så å si like

ofte, og den gjennomsnittlige arbeidstida deres ligger på 30 timer i uka. Det er også verdt å merke seg at den største økningen i deltidsarbeid de siste årene nettopp har funnet sted for kvinner som *ikke* har barn under 16 år. (10). Det ser altså ut som om deltid ikke først og fremst er en midlertidig tilpasning til arbeidslivet for kvinner i den tøffeste småbarnsperioden, men en permanent tilpasning til rollen som deltidshusmødre for gifte kvinner.

Det viser seg videre at deltid er vanligere blant kvinner med lavere utdanning. 65 % av de yrkesaktive kvinnene

uten utdanning etter ungdomsskolen hadde nedsatt arbeidstid i 1978, mens det bare gjaldt 31 % av de kvinnene som hadde universitets- og høyskoleutdanning på høyeste nivå (11). Deltidsstillinger er også utbredt i alle bransjer og næringer og innafor de aller fleste typer arbeid. Mest utbredt er det innafor de store kvinneyrkene i varehandel, hotell og restaurant og i offentlig og privat tjenesteyting, der godt over halvparten av kvinnene er deltidsarbeidende. Mens også i industrien arbeider omkring 40 % av kvinnene deltid, og i transport, telegraf og post, i bank, forsikring og forretningsmessig tjenesteyting ligger deltidsandelen rundt 1/3 (12).

I en forstand representerer den voldsomme veksten i deltidsstillinger noe nytt når det gjelder kvinnes tilknytning til arbeidsmarkedet. At gifte kvinner fra arbeiderklassen har hatt endel tilleggsarbeid for å få endene til å møtes, er ikke nytt. Men i selve organiseringa av dette arbeidet har det skjedd noe. En deltidsstilling har ikke lenger nødvendigvis noe preg av å være en tilfeldig og midlertidig stilling med en løsere tilknytning til arbeidsmarkedet. Slike stillinger finnes naturligvis fortsatt. Men hovedtendensen i dag er at deltidsstillinger opprettes som relativt faste og stabile stillinger med noenlunde samme betingelser som vanlige heltidsstillinger. Av de kvinnene som arbeidet mellom 24 og 35 timer ukentlig i 1979, hadde 80 % fast ansettelse, og 58 % oppga at de hadde en oppsigelsestid på minst en måned. For heltidsstillinger var de tilsvarende andelen hhv. 87 og 78 %. Med kortere ukentlig arbeidstid ble ansettelsesforholdene mer ustabile (13).

Hva er årsaken til denne veksten i deltidsstillinger? På den ene siden skyldes det naturligvis kvinnes eget ønske om kortere arbeidstid for å kunne kombinere yrkesarbeid med familie. Næringslivet og staten, som har hatt og fortsatt har et stort behov for kvinnelig arbeidskraft, har måttet godta endel av kvinnes premisser for i det hele tatt å få dem ut i arbeid. En stor del av de kvinnene som nå har gått ut i deltidsstillinger, ville uten tvil ha valgt å være hjemme dersom alternativet had-

KVINNEKAMP

de vært en heldagsjobb.

Men på den andre siden er det også en økende tendens til at deltidsstilling er også er ønsket av næringslivet og av staten, og at stadig flere stillinger organiseres som permanente deltidsstillinger. Et stort antall kvinner har *ikke* ned-satt arbeidstid fordi de har ønsket det selv for kortere eller lengre tid, men fordi stillingen de er ansatt i er en fast deltidsstilling. For næringsliv og stat har dette vist seg å være en gunstig lønsing. Deltidsarbeidende kvinner har vist seg å være stabil, effektiv, arbeidsvillig og lite opprørske arbeidskraft. En kvinne på deltid jobber effektivt når hun først er på jobb, hun har færre pauser, hun er mer uthvilt i arbeidstida, og hun er fagorganisert i mindre grad enn heltidsarbeidende kvinner (14). Dessuten vil hun i mindre grad belaste arbeidsgiveren med private ærend, legebesøk, konferansetimer, telefonering, besøk på offentlige kontorer osv., for alt det kan hun stort sett ordne utenom arbeidstida.

For kvinnene er utviklingen av deltidarbeidsmarkedet et høyt tveegget sverd. Vårt rettferdige krav om rett til korterte arbeidstid er i høy grad iferd med å bli rettet mot oss sjøl. Det blir vanskeligere for oss å få en heltidsjobb, det blir vanskeligere å forsørge seg sjøl, hvis vi ikke skal ta to deltidsjobber. Dette betyr en fastfrysing av kvinnes stilling som tilleggssarbeidskraft, og det sikrer samtidig at vi forblir en marginal gruppe i arbeidslivet, selv om vi i og for seg kan være stabilt yrkesaktive. En sementering av deltidarbeidet betyr samtidig en sementering av den tradisjonelle arbeidsdelingen mellom kjønnene. Samtidig betyr det at en forkorting av arbeidstiden i praksis innføres for store grupper av arbeidstakere uten at det reises noen kamp for lønnskompensasjon. En sementering av deltid betyr derfor en god del både for kvinners likestillingskamp og for hele arbeiderklassens kampkraft.

FAGLIG POLITIKK PÅ KVINNERS PREMISER

Den særstillinga kvinnene har på arbeidsmarkedet, gjør dem til en spesielt hardt undertrykt del av arbeiderklas-

sen. En kvinnelig arbeider, enten hun er i konfeksjonsindustrien, i butikk eller på kontor, gjør stort sett rutinemessig, ufaglært arbeid, har lavere lønn, er dårligere organisert og har dårligere muligheter til å slåss for bedre arbeidsforhold enn en mannlig arbeider. I tillegg er hun stort sett dobbeltarbeidende eller halvtidshusmor. Hun har enda en jobb som venter hjemme når den ordinære arbeidstida er slutt, eller hun kan først stille på arbeidsplassen når arbeidsdagen hjemme nærmer seg slutten.

Kampen for likestilling på arbeidsmarkedet må være en viktig del av kvinnekampen, både på kort og på lang sikt. Vi må slåss for retten til arbeid, men også mot den kjønnsmessige arbeidsdelinga som gjør oss til B-laget på arbeidsmarkedet. Men særstillinga på arbeidsmarkedet er ikke bare et «snevert» kvinnespørsmål, det har betydning for hele arbeiderklassen. Når *halve* arbeiderklassen står i en stilling der de ikke skal forsørge seg selv på lønna si, og oppfatter det som rimelig fordi de «egentlig» er husmødre, så vil *hele* arbeiderklassen stå svakt i kampen for lønna og for en ny normalarbeidsdag. Og så lenge kvinnelige arbeidere «egentlig» er husmødre, vil lønnsarbeidet for oss fortsatt være underordnet og fagforeningene mindre livsviktige enn for menn. For kapitalen er vi imidlertid ikke uviktige. Tvertimot har vi sett at vi rekrutteres som arbeidskraft i masseomfang til en pris som er skammelig lav, og at vi til og med får tildelt rollen som reservearbeidskraft og «lønnspressere».

Dette burde også være et helt selv-sagt perspektiv i en progressiv faglig politikk. Kvinnene er viktige for arbeiderklassens enhet, og er også viktige for arbeiderklassens *kampkraft*. Det nye kvinneopprøret sier endel om hva denne kampkrafta består i. Men dersom kvinnene skal bli en virkelig kraft i den *faglige* kampen, må fagforeningspolitikken ta utgangspunkt i at kvinnene faktisk står i en annen stilling enn menn. En faglig politikk som tar utgangspunkt ene og alene i mannlige arbeideres situasjon og interesser, er i virkeligheten en faglig politikk som ba-

re har gyldighet for halve arbeiderklassen.

Jeg kan ikke skjønne annet enn at AKP(m-l)s faglige politikk til nå stort sett har vært en politikk for halve arbeiderklassen. Skal en tro den faglige propagandaen, består arbeiderklassen i Norge så å si utelukkende av voksne menn uten andre familieforpliktelser enn forsørging. På dette området følger vi opp en lang tradisjon innafor arbeiderbevegelsen der kvinner er blitt betraktet som arbeidere på samme premisser som menn, dvs. som om familien ikke fantes. Denne tradisjonen skal jeg ta opp nærmere i en senere artikkel. I denne omgang vil jeg bare slå fast at dette er en mannssjåvinistisk tradisjon som i høyeste grad er moden for søpelhaugen.

Noter

- (1) «Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1982», NOU nr. 11 1982 s. 28.
- (2) «Om lavtlønsspørsmålene», NOU nr. 40 1979. Tallene i utredningen er fra 1977.
- (3) Veckans affärer 1982, nr. 9, s. 39
- (4) Synnøve Aga: «Kvinner i taradisjonelle mannsyrker» i Berg m.fl. «I kvinners bilde, bidrag til en kvinnesosiologi» Oslo 1977.
- (5) «Utviklinga av kvinners og menns stilling på kontor i 20-års perioden 1956 til 1976.» Utg. av Likestillingsrådet, Oslo 1977.
- (6) Disse synspunktene er bl.a. drøftet i Harry Braverman: «Arbete och monopolkapital», Raben & Sjögren, Stockholm 1980.
- (7) Dette er blant annet drøftet av Heidi Hartmann: «Kapitalismen, patriarkatet och könseggregationen i arbetet» i Kvinnovetenskapelig tidskrift nr. 1-2 1981.
- (8) Synnøve Aga: «Ska' det være likestilling så ska' det være». Institutt for samfunnsforskning nr. 3 1980.
- (9) «Arbeidskraftundersøkelsene, års-gjennomsnitt for 1981» Statistisk ukehefte nr. 12 1982.
- (10) samme sted, tabell 4, s. 3
- (11) Anne Lise Ellefsæter: «Deltidsundersøkelsen 1978», Statistisk sentralbyrå, rapporter, 4 1979, tabell 14, s. 29.
- (12) samme sted, tabell 28, s. 42
- (13) Sosialt utsyn 1980, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1980, tabell 2.16, s. 55.
- (14) samme sted.

STUDIER

Spørsmål til studiesirkelen:

SOSIALISME/KAPITALISME

Et spørsmål til studiesirkelen KAPITALISME-SOSIALISME

Vi er ei studiegruppe som er i gang med å gjennomføre denne sirkelen. Under 2. møte støtte vi på et avsnitt som voldt store problemer, og ei samla gruppe kom fram til at avsnittet inneholdt flere feil. — Vi stiller også et spørsmålstegn ved *konklusjonen* på avsnittet.

Videre har vi studert Oktober Forlags «Lærebok i politisk økonomi» (-75) — det tilsvarende avsnittet. Innholdet der stemmer så vidt vi kan se overens med studiebokas framstilling. Men heller ikke lærebokas framstilling virker overbevisende.

Nå er alle sirkeldeltakerne her amatører når det gjelder politisk økonomi, og vi ser på ingen måte bort fra at vi kan ta feil. Vi vil derfor legge fram innvendingene, og håper vi kan få en kommentar.

Avsnittet heter «Kapitalens omslagshastighet» og står på s. 46. Sammenhengen det står i er som en av flere faktorer som bestemmer profittrentens størrelse. Konklusjonen på talleksemlene er at økt omslagshastighet gir økt profittrente (når merverdiraten er konstant).

1. v (variabel kapital) er utelatt i talleksemlene:

$$\frac{m}{k+v} \text{ gir: } \frac{100000}{150000+50000} \cdot 100\% = 50\% \text{ (to omslag pr. år), men bare}$$

$$\frac{50000}{150000+50000} \cdot 100\% = 25\% \text{ (ett omsl. pr. år).}$$

2. I det siste avsnittet blir det presisert at økt omslagshastighet i seg sjøl ikke produserer mer merverdi pr. arbeider og tidsenhet. Dette er vi enige

i, men får ikke dette til å samsvare med at *bare merverdien øker* i talleksemlen.

a. Hvem skaper denne nye merverdien?? - Hvis merverdiraten fortsatt er 100%, må kapitalisten ut med nye 5000 i lønninger for å oppnå denne merverdiøkninga på 50000. Den nye v blir da 100000.

b. Når vi forutsetter at den organiske sammensetting k/v er konstant, må k øke i samme forhold som v - i dette tilfellet fordobles. Den nye k blir 300000.

a. og b. fører til at talleksemlene endres til:

$$\frac{100000}{300000+100000} \cdot 100\% = 25\% \text{ (to omslag pr. år)}$$

$$\frac{50000}{150000+50000} \cdot 100\% = 25\% \text{ (ett omslag pr. år).}$$

Altså: Økt omslagshastighet forandrer ikke i seg sjøl profittrenten.

(Eksemplet er ennå litt forenklet fordi kapitalakkumuleringen ikke er tatt med. Den ville imidlertid ikke endre konklusjonen. — I og med at både m/v og k/v er konstant ville k, v og m øke i samme forhold og $m/k + v$ forbli uendret.)

3. Til tross for konklusjonen i 2. lønner det seg sjølsagt for kapitalisten å oppnå størst mulig omslagshastighet. Han får en større profittmengde pr. tidsenhet, og han øker kapitalen (akkumulerer) fortere. Han kan investere i mer avansert produksjonsutstyr på et tidligere tidspunkt enn de konkurrentene som ikke oppnår samme omslagshastighet, og dermed oppnå ekstraprofitt på deres bekostning. — Hvis merverdiraten øker forholdsvis raskere enn den organiske sammensettinga, øker også profittrenten.

Konklusjon: Økt omslagshastighet gir kapitalisten fordeler i forhold til konkurrentene og gode muligheter til øke profittrenten, men øker ikke profittrenten direkte.

Vi håper at vi (så snart som mulig) får en kommentar til de innvendingene vi har reist. Sjøl om de ikke går på grunnleggende trekk ved analysen av kapitalismen, synes vi det er viktig å få avklart all slik usikkerhet.

Til slutt tar vi med at vi ellers stort sett er fornøyd med denne nye studiesirkelen. Framstillinga av den politiske økonomien er et stort framskritt fra de gamle sirkelene, både når det gjelder grundighet og systematisk oppbygging. — Vi har også noen flere kritiske innvendinger, men tar sikte på å oppsummere det når vi har gått gjennom hele boka.

STUDIER

Svar fra studieutvalget

Til studiesirkelen,

Kjære kamerater,

Takk for brev med spørsmål

Så langt jeg kan vurdere er framstillinga i studiebokas punkt om «Kapitalens omslagshastighet» (s. 46) i hovedsak korrekt. Det betyr ikke at framstillinga er lytefri. Den inneholder feil, og dessuten formuleringer som kan gi grunnlag for misforståelser. I regneeksemplet på side 47 er det en feil, da profitttraten her bare blir beregna på den innskutte konstante kapitalen (150.000) og ikke på totalkapitalen (200.000), som jo er det riktige. I regneeksemplene i brevet fra dere er dette korrigert.

For øvrig er framstillinga i studieboka (nødvendigvis) svært kortfatta, noe som i seg sjøl lett gir grunnlag for misforståelser når så vanskelige problemer som det dere legger fram skal behandles.

Den feilen som dere mener å finne, både i studieboka og i lærebok i politisk økonomi, henger sammen med at disse bøkene her har *innført tidsaspektet* ved beregninga av profitttraten. I studieboka er dette slett ikke gjort særlig klart. Tvert imot. Øverst på side 47 står det: «*Vi bør her huske at en økt omslagshastighet i seg sjøl ikke produserer mer merverdi pr. arbeider og tidsenhet.*»

Til dette svarer dere: «Dette er vi enige i, men får ikke dette til å samsvare med at bare merverdien øker i talleksemplet.»

Dere påpeker her en logisk brist i framstillinga i studieboka; dere har helt rett. Formuleringa i studieboka er motsigelsesfull. Hva sier Læreboka i pol.øk. om ak-

kurat dette? : «*Marx påviste at påskyndingen av kapitalens sirkulasjon i og for seg ikke skaper et eneste atom ny verdi.*» (s. 154) Her har så studieboka føyd til, for egen regning, «pr. arbeider og tidsenhet». Hva menes her med «tidsenhet»? Ett år? I så fall slår studieboka seg sjøl på kjeften, da jo nettopp poenget er at det *blir* skapt mer merverdi i løpet av et år, med økt omslagshastighet! Men la oss se nærmere på det saka egentlig dreier seg om.

Vi må være klar over at de begrepsdefinisjonene som den politiske økonomien begynner med er på et svært abstrakt nivå. Både blir det abstrahert fra den kapitalistiske konkurransen, fra staten, fra verdensmarkedet osv. Dessuten er det abstrahert *fra tida*. Se f.eks. på definisjonen av merverdiraten på side 36 i studieboka. Her bestemmes merverdien i forhold til den variable kapitalen, slik den framstår i et gitt *øyeblikk*, la oss si i et tiendedels sekund. Et tiendedels sekund seinere har dette forholdet kanskje forandra seg. Altså: Merverdien slik den er bestemt her er en *abstraksjon* fra tida. I hvilken forstand er det en abstraksjon?

Den kapitalistiske produksjonen, liksom all produksjon overhodet, utfolder seg over tid. Den er en prosess. Under studiebokas behandling av kapitalens sirkulasjon lærte vi hvordan kapitalen må bevege seg gjennom 3 forskjellige stadier eller former. Den antar vekselvis formene: Pengekapital — produktiv kapital — varekapital — tilbake til pengekapital (nå med en realisert mer-

verdi) — så ny investering i produktiv kapital osv. osv., i et evig kretsløp.

Denne rundgangen kan gå fortere eller langsommere. Langsommere går det f.eks. hvis kapitalen blir liggende en periode i form av usolgte varer på lager, i form av ikke innfridde fordringer, i form av ennå ikke nyinvestert kapital (i mangel av gode investeringsobjekter) osv. osv., og i alle disse tilfellene stopper denne runddansen opp for en kortere eller lengre periode. I denne perioden er ikke kapitalen produktiv, ikke aktiv. Den ligger brakk. Og jo kortere tid kapitalen ligger brakk, jo mindre friksjoner og hindringer den møter på sin vei, desto *fortere* foregår kapitalens omslag.

Det sier seg sjøl at det ikke fins to kapitalistiske bedrifter der omslagshastigheten på kapitalen er *helt* lik. (Også innafor den enkelte bedriften vil forholdet mellom brakkliggende og produktiv kapital forandre seg uopphørlig — og dermed også omslagshastigheten). For nå å kunne sammenlikne omslagshastighetene mellom ulike kapitaler, må vi velge *en tidsenhet* som vi kan måle antallet omslag i forhold til. I prinsippet kan vi da velge hvilken tidsenhet vi vil (f.eks. et minutt), men av forskjellige naturlige grunner er *ett år* blitt måleenheten for kapitalens omslagshastighet, på samme måte som arbeidsdagen er den naturlige måleenheten for arbeidskraftas funksjon.

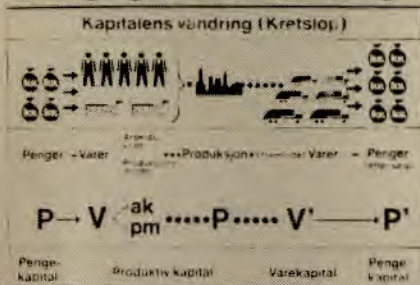
Etter at vi nå har innført tidsaspektet, er det mulig for oss å forlate den tidligere abstrakte bestemmelsen av merverdiraten (den enkle merverdiraten som Marx også kaller den) og innføre den mer konkrete bestemmelsen *merverdiens årsrate*. Denne er ikke behandla særskilt i studie-

STUDIER

boka, men derimot i lærebok i pol.øk. side 153. For dem som ønsker å fordype seg mer i denne problematikken kan jeg vise til Marx' kapitalen, bok II, kapittel 16.

Under dette kapitlet i Kapitalen beskriver Marx bl.a. resultatet for en kapital på 500 pund som gjennomfører 10 omslag pr. år. For hver gang de 500 punda er forvandla tilbake til pengekapital (evt. med en merverdi som vi kan se bort fra her), så investerer kapitalisten disse 500 pund på nytt, i alt ti ganger. Kapitalisten trenger

altså ikke å disponere mer enn disse 500 pund, som han på nytt og på nytt kaster inn i kapital-sirkulasjonen. Marx videre:

«Det er ikke forskuttet 10 kapitaler på 500 pund, men det blir forskuttet *en* kapital på 500 pund i alt ti. ganger i påfølgende tidsavsnitt. Merverdiens årsrate blir derfor ikke beregnet ut fra en forskuttet kapital på 500 pund multiplisert med ti, dvs. 5000 pund, men ut fra en kapital på 5000 pund, som er forskuttet en gang»..... «Men ved at den har gjennomført omslaget ti ganger, utretter kapitalen på 500 pund funksjonen til en kapital som er ti ganger så stor, altså en kapital på 500 pund ..».

Når dere derfor skriver under punkt 2.a.: «Hvis merverdiraten fortsatt er 100%, må kapitalisten ut med nye 50.000 i lønninger for å oppnå denne merverdiøkninga på 50.000» — så er dette både

riktig og galt. Det er riktig, for så vidt som kapitalisten må betale 50.000, som nå har gjennomført en rundgang og er klar for en ny.

En kapital er ikke først og fremst en bestemt sum penger i et bestemt tidspunkt. Kapital er *verdi i bevegelse*. Den fungerer bare som kapital og *er* bare kapital i den grad den uopphørlig beveger seg fra det ene stadiet til det andre. Når vi betrakter kapitalen i et bestemt tidspunkt, eller merverdiraten i et bestemt tidspunkt, så er dette en abstraksjon. Det er riktignok en nødvendig abstraksjon, for i det hele tatt å kunne foreta de grunnleggende bestemmelsene, slik som merverdiraten. Men for å kunne analysere kapitalen «i det virkelige livet», må vi gradvis oppheve disse abstraksjonene.

I læreboka i pol.øk. er punktet om merverdiens årsrate behandla under kapitlet om kapitalens kretsløp, s. 153. Dvs. før framstillinga er kommet til merverdiens forvandling til profitt. (s. 155ff). I Læreboka på side 153/54 finner dere derfor ingen ting om den årlige *profittraten* (som det jo er snakk om i studie-boka), men om *merverdiens* årsrate. Og som merverdiraten overhodet blir denne følgelig bare beregna på den innskutte variable kapitalen. (Merverdiens årsrate blir derfor: Merverdien x antall omslag i året/variabel kapital.)

For å kunne beregne den årlige profittraten er det nødvendig å beregne merverdien i forhold til *hele den innskutte kapitalen*. Både den konstante og variable. Dette betyr samtidig en ytterligere konkretisering i forhold til merverdiens årsrate. Vi er kommet enda nærmere kapitalens ytre liv og levnet. (Profittens årsrate: Merverdien x antall omslag i

året/konstant kap. + variabel kap.)

KONKLUSJON: Framstillinga i studieboka er i hovedsak korrekt, dvs. den er korrekt med hensyn til hovedpoenget: Profittraten øker med økt omslagshastighet.

Nå foregår ikke omslaget av den innskutte totalkapitalen så enkelt som det er gitt inntrykk av her, altså hele kapitalen med lik hastighet. En del av kapitalen slår om langsomt, en del raskere. Ut fra dette aspektet blir kapitalen delt opp i *fast* og *flytende* kapital. Den faste kapitalen (bygninger, maskiner osv.) blir bare gradvis forbrukt (kommer til uttrykk i avskrivninger), mens den flytende kapitalen (råstoffer, variabel kapital m.m.) brukes opp som helhet i hver produksjonsperiode. I løpet av den tida den faste kapitalen bare gjør ett omslag (f.eks. en gang i løpet av fem år), slår den flytende kapitalen om mange ganger. Derfor er også de beregningene som står på side 47 i studieboka, som tar det for gitt at hele kapitalen slår om likt, å anse som en abstraksjon.

Til slutt: De spørsmålene dere har reist er ikke enkle. Og som den nærmere diskusjonen av dem viser, så berører de også mange grunnleggende sider ved den politiske økonomien, f.eks. forholdet mellom det abstrakte og det konkrete. I virkeligheten inneholder spørsmålet også mange andre sider av stor betydning som det ikke blir anledning til å gå inn på her, f.eks. hvordan omslagshastigheten for den *faste* kapitalen danner grunnlaget for de industrielle konjunkturerne og de sykliske krisene, men det får bli en annen skål.

Med kameratslig hilsen
Studieutvalget i AKP(m-l)

GRASROT

EDVARD BULL OG DET NORSKE ARBEIDER- PARTI

Historikere med bakgrunn i arbeiderbevegelsen har ikke pleid å utmerke seg ved nytenkning når det gjelder denne bevegelsen. Altfor ofte har den historieforståelsen de har gitt uttrykk for vært den faglige og politiske ledelsens egen sjølforståelse.

Men det finnes unntak. Et av dem er Edvard Bull. Årsakene til det kan være flere. En ting er at han har stått på venstre fløy i sosialdemokratiet (inn i SV i 72) og dermed hatt en viss avstand til toppen i utgangspunktet. En annen at han som historiker i veldig stor grad har interessert seg for vanlige arbeideres (og andre menneskers) leve- og tenkemåte, sett ting «nedenifra» mer enn «ovenifra». I alle fall har Edvard Bulls analyse av DNA gjennomgått en utvikling som har gjort den stadig mer spennende å følge med i.

ET TRADISJONELT SYN

I de tidlige bøkene sine 1) la han fram det tradisjonelle synet på DNA i mellomkrigstida: Den nye radikale ledelsen som tok over DNA og delvis LO i åra 1918–1920 var egentlig svært radikal. Men programmet kunne ikke settes ut i livet på grunn av konjunktorene. Lederskiftet var allikevel ikke uten konsekvenser: «Mer hensynsløs klassekamp ble det ganske utvilsomt. 1920-årene er de ulovlige streikenes tid i Norge». 2)

Dette synet har i alle fall to hovedsvakheter. For det første har det vist seg, når en først har begynt å undersøke det konkret, at de «ulovlige streikene» i alle fall ikke kom på grunn av, snarere på tross av, den nye ledelsen i LO og DNA. For det andre har det vist seg altfor snevert å vurdere DNAs politiske profil i mellomkrigstida bare i forhold til det tradisjonelle «vannskillet» på en reformistisk politikk — holdninga til parlamentariske valg og overtakelse av regeringsmakta. På det feltet lå DNA klart etter f.eks. sine nordiske kolleger. Men samtidig fant det sted — gjennom hele 20-tallet — en stadig klarere innretning på kelasamarbeid i økonomien. Og her var det heller NAF enn LO og DNA som holdt igjen.

MOT DEN «ORGANISERTE KAPITALISME»

Disse synspunktene er med i Edvard Bulls seinere bøker. Men ikke bare med: Han har gjort utviklinga av classesamarbeidet til en nøkkel til forståelse av hele mellomkrigshistoria. 3) Følgende sitat griper etter min mening denne utviklinga svært godt:

«Fra den tiden da desentralistene i Trammøls fagopposisjon rykket inn i fagorganisasjonenes ledelse — det skjedde først og fremst på fagkongressen i 1920 — tok sentraliseringa fart for alvor. Fra den tid de revolusjonære besatte sentrene i norsk arbeiderbevegelse, begynte den samme bevegelse å forsvare det kapitalistiske bedriftsliv...»

I 1927-28 kunne Rygg organisere Rederforbundet, Bankforeningen, Skipsbyggerienes Landsforening, Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon og Jern og Metallarbeiderforbundet til samarbeid om å støtte de norske skipsbyggeriene... «Fra arbeidernes side ble det også vist forståelse for å få endene til å møtes.» Dette skjedde nettopp på samme tid som Alfred Mond (Lord Melchett) prøvde å organisere samarbeid mellom storindustrien og arbeiderne i England, og mens Freia-direktøren Johan Throne Holst i Norge agiterte for «arbeiderobligasjoner» i den hensikt å gjøre en del av arbeiderklassen «solidarisk med de kapitalistiske interesser...»

...Ideologien fanger. Derfor kunne de ikke sies, knapt nok tenkes ennå, men realiteten var at norsk arbeiderbevegelse alt i 1920-årene i sentrale spørsmål handlet ut fra hensynet til «arbeidslivets trivsel», det kapitalistiske arbeidsliv...» 4)

Det som skjedde i 30-årene var bare den logiske konsekvensen av denne utviklinga, med Hovedavtalen og regjeringa Nygårdsvold i 1935 startet perioden med den «organiserte kapitalismen» i Norge.

I denne organiserte kapitalismen, som det ble DNAs historiske oppgave å være arkitekt for, hører også statsbedriftene hjemme. Men kelaseforskjellene, og avstandene mellom dem med makt og dem uten, har blitt større og ikke mindre.

I 1975 kan Edvard Bull allikevel oppsummere en stor vinning ved systemet — at de økonomiske krisene har blitt brakt under kontroll. I 1982 er jo ikke det mulig å si lenger. Og i debattboka *Norsk arbeiderbevegelse i krise* legger han fram en djupere analyse av utviklinga i sosialdemokratiet.

TOPPFOLKENES PARTNERSKAP

Her utvikler han videre et begrep han også tidligere har tatt i bruk: *toppfolkenes partnerskap*. Jeg forstår ham slik: Den økonomiske strukturen er nå slik at makt ikke rett og slett er uttrykk for den priva-

HISTORIE

te eiendomsretten. Det er spørsmål om hvem som disponerer og bestemmer over kapitalen og den økonomiske politikken når det gjelder ting som skatte- og rentepolitikk, konsesjoner for industrianlegg, lønninger og priser. Beslutningene om slike forhold tas i fellesskap av et sjikt av «toppfolk»: direktørene i de store selskapene, de politiske lederne, sjefene i embetsverket og i næringslivets og arbeidslivets organisasjoner.

Overgangen nedover er flytende, men øverst er det en fast kjerne som gjerne kan kalles en herskende klasse. 5) De har betydelig makt over produksjonsmidlene og en høy levestandard, vesentlig gjennom lønn, men en lønn som de i stor utstrekning bestemmer sjøl. Et annet viktig trekk er at tilhørigheten er livsvarig — en partiformann i DNA eller en forbundsformann holder seg i toppen fordi om han mister sitt politiske verv. Eksemplene på overgang er mange: Lars Uno Thulin som gikk fra statssekretær under Bjartmar Gjerde (han dreiv med olje) til lederstillingen i Creditbankens oljeavdeling. Tron Gerhardsen, som gikk fra journalist i arbeiderpressa via NRK til PR-mann og direktør i Akergruppen. 6) Og så videre.

For meg virker denne analysen nær beslektet med det Tron Øgrim i den siste boka si kaller «nomenklaturen». Han peker på den økende innflytelsen statskapitalen og de som forvalter statskapitalen har. Og hvem er det som forvalter statskapitalen? Ikke de tradisjonelle forretningsmennene, men intellektuelle som har avansert via studier, karriere i staten og ikke minst i det politiske liv.

DNA spiller en nøkkelrolle her. Felles for både Edvard Bull og Tron Øgrim er at de peker på den sosiale endringen som har funnet sted i det sjiktet av yrkespolitikere som dominerer DNA. Den tradisjonelle arbeiderpolitikeren, som vokser i gradene gjennom verv i fagbevegelsen og partiet, blir erstattet av yrkespolitikeren med intellektuell og akademisk bakgrunn.

DNA OG LO

Hva så med forholdet til «de trofaste» (Edvard Bull etter Trygve Bratteli) — det tradisjonelle Arbeiderparti-sjiktet med utgangspunkt i fagbevegelsen? Det som i alle fall kan slås fast er at forholdet mellom LO og DNA aldri har vært så dårlig som nå.

DNA's styrke — også i forhold til andre sosialdemokratiske partier — har alltid vært det spesielt nære og gjensidige lojale forholdet mellom parti og fagbevegelse. Tar vi utgangspunkt i mellomkrigstida, kan vi si litt grovt at fra 1920 til 1935 var DNA en lojal støttespiller til LO. Det kunne nok være uenigheter, men det blei aldri reist åpen kritikk. Fra rundt 1930 har det vært LO som lojalt har fulgt DNA, eller snarere Arbeiderparti-regjeringa, og innrettet seg etter dens behov, både når det gjelder «arbeidsfred» og lønnsforhold.

Etter hvert har allikevel påkjennningene blitt store, og lojalitetsbåndene tynnslitte. En årsak er den allerede nevnte endringen i DNA's yrkespolitikersjikt. «De trofaste» ser med mistro på det nye sjiktet. Et av de mer synlige tilfellene var Aspengrens reaksjon da Vassbotn, som til da verken hadde vært DNA-medlem eller fagorganisert, ble ansatt som statssekretær for Nordli.

Men det har og en annen side. Ting kan tyde på at DNA også er i ferd med å gjøre seg mindre avhengig av «de trofaste». Det vokser fram nye, viktige sosiale grupper utenfor LO som er i ferd med å bli en stadig viktigere målgruppe for DNA's politikk. Valgstatistikken viser også at det relative innslaget av arbeiderstemmer i DNA synker. Hvis dette er en virkelig tendens, bekrefter at det ikke er noen grunn til å vente seg noen form for radikaliserings eller «ny» politikk av DNA. Det er vel heller slik at de siste sær egenhetene ved DNA som et borgerlig parti vil falle.

ET NYTT PARTI?

Samtidig er det klart at store deler av DNA's medlemmer har et helt annet syn på hva slags parti DNA skal være. Både Edvard Bull og Tron Øgrim antyder mulighetene for et nytt parti med utgangspunkt i DNA. For Edvard Bull er dette et håp: et parti som ikke godtar økonomisk vekst som premiss, og dermed muligheten kan bryte grunnlaget for «toppfolkenes partnerskap». Her skiller vi lag. Ikke i vurderingen av om det vil bli plass for et nytt parti, for det kan mye tyde på at det er. Men i vurderinga av hva det vil bety.

Men det er et annet spørsmål. Først trenger vi å forstå hva som skjer. Og til det er både Edvard Bulls debattbok og hans historiske tilbakeblikk gode utgangspunkt.

Inge Bjørnehaug

NOTER

1. Edvard Bull: Arbeiderklassen i norsk historie, 1947 og *Norsk fagbevegelse* 2. utg. 1968.
2. Norsk fagbevegelse, s. 102
3. *Fra bøndernes og husmennenes samfunn til den organiserte kapitalismen*. (1975) I: *Retten til en fortid, 1981*. Gir i knapp form den historieforståelsen som ligger til grunn for Cappelens Verdenshistorie B. 13 og 14.
4. Fra bøndernes og husmennenes... s. 20–21.
5. Edvard Bull: *Norsk arbeiderbevegelse i krise*, s. 122.
6. Samme sted, s. 124.
7. Tron Øgrim: *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krisa i AKP(m-l)*, s. 166 ff.

STALIN-DEBATT

STALIN I NYTT LJUS

Offrade socialismen for att radda Ryssland

Røde Fanes Stalin-nummer (8/82) ble omtalt i Gnistan nr. 19/82. På grunn av plassproblemer kom den ikke med i nr. 4/82 som annonsert. Men derimot kan vi glede våre lesere med den i dette nummer.

Stalin diskuteres åter bland kommunister. Norske *Røde Fane* har nyss givitt ut ett Stalinnummer som kastar nytt ljus över 30- og 40-talen.

Befriande förutsättningslöst. Men kan man avfärda det alternativ som fanns til Stalinmodellen så snabbt och enkelt? skriver Gunnar Nygren i en recension.

«Värderingen av marxist-leninisten Stalin har alltsedan revisionisterna tog makten i Sovjetunionen varit en vattendelare mellom marxism-leninism og revisionism».

Så skrev redaktionen for Marxistiskt Forum i en kommentar i nummer 1/76. Or-

Idealisert bilde av Stalin fra krigens dager. Om ikke annet så kunne Sovjet-folket nå høste fruktene av femårsplanene. Kunne man tenke seg et så kraftfullt Sovjet basert på Bukharins ideer?

saken til klarläggandet var den debatt som hade blossat upp sedan en recension av del två av Nils Holmbergs *Fredlig kontrarevolution* ifrågasatt Stalin som en av de «fem stora». Redaktionen fick ta emot upprörda reaktioner, och bad om ursäkt för «en del oklarheter och förhastade slutsatser». Efter nummer 1/76 debatterades inte längre Stalin i MF. SKPs andra kongress några månader senare förklarade:

Debatt!

«Under inga omständigheter ska redaktionen själv starta 'debatt' om marxist-leninistiska grunduppfattningar som att Stalin var en stor revolutionär under förevändning att mycket fortfarande återstår att utreda om Stalintidens Sovjetunionen.»

Jag ger denna utförliga redogörelse för försöket till Stalindiskussion 1976 för att visa hur känslig frågan var för SKP bara för sex år sedan. Och det var inte första gången Stalin diskuterades. Alltsedan Kinas kommunistiska parti försvarade Stalin 1963, när Bo Gustavsson höll sitt stora försvarstal för Stalin på Åsö gymnasium 1970 och fram til Nils Holmbergs «Fredlig kontrarevolution» 1974—75, var svaret av Stalin och Sovjetunionens politik fram till 50-talet en hörnsten för den unga svenska ml-rörelsen.

Nu har Stalin åter dykt upp ur historiens mörka gömslen. Och ingen

hörnsten tycks vara så glömd som försvaret av den gamle georgiern. Ingen av alla dem som i ur och skur försvarat Stalintidens Sovjet fattar pennan och går emot de fördommanden som så gott som varje vecka levereras i GNISTAN!

Vad är det då som får denna man att gå på gång återupstå i debatten? Det gäller kommunismens historia, och därmed också dess framtid. Utan en historiesyn, en värdering av de erfarenheter och de resultat kommunisterna har skapat sedan 1917, kan inte heller visionen av framtiden definieras. Och när det gäller Stalin är det något som uppenbarligen har varit fel — bedömningen av honom och Sovjetunionen under hans ledning låter sig inte avfärdas med de kända procentsatserna 70—30.

SAKLIGT REDOVISADE

Den norske marxist-leninistiska tidskriften *Røde Fane* gör i sitt sista nummer för 1981 (8/81) ett ambitiöst försök att ge en bild av Stalins 30- och 40-tal. Dessutom publiceras ett inlägg om Stalins nationalitetspolitik.

Grundtonen i den långa artikeln (22 sidor) är utredande, sakligt redovisande och befriande förutsättningslös. Istället för att låta sig försättas i en försvarsposition, gör skribenten ett försök till en allsidig analys, en bild där både de negativa och positiva sidorna finns med.

Det betyder inte att artikeln är invändningsfri. Tvärtom finns där mycket att diskutera, varav jag ska ta upp några punkter.

- Stalins revolution ovanifrån som rullades igång 1929—30 var långt mer omvälvande och genomgripande för samhället än revolutionen och inbördeskriget 1917—20. Främst gällde det de 80 procent av befolkningen som bodde på landet, den självständiga bondeklassen som krossades i kollektiviseringen. Grunden till dagens Sovjetunionen skapades.

STALIN-DEBATT

Den avgörande frågan blir då: fanns det då några alternativ till Stalinmodellen, en linje för det socialistiska uppbygget som kunde varit bättre?

Enligt min mening avfärdar Röde Fane det enda alternativ som fanns, Bucharins linje, lite väl snabbt och enkelt. Det är värt en långt mer ingående analys än den som Röde Fane ger oss (en sammanfattning finns hos Cohen: *Bucharin och den ryska revolutionen*). Värt att notera är att Bucharin 1927–28 pläderade för både en kollektivisering och en satsning på den tunga industrin — men utan Stalins extrema överdrifter. Och det var Bucharins linje om en balanserad tillväxt och frivillig kollektivisering som hade stöd av partikongressen 1927 och olika partimöten därefter.

KULAKFARAN?

- Röde Fane målar upp «kulakfaran» som ett akut hot mot socialismen i slutet på 20-talet. Detta var också Stalins hotbild.

Men vad ingen förklarar är *hur* kulakerna (rikare bönder), ett skikt bland bönderna utan en självständig organiserad kraft, skulle kunna hota den socialistiska statsmakten. När partiet, på initiativ av Bucharin, i oktober 1927 införde åtgärder som begränsade kulakernas frihet och skräpte beskattningen, mötte det inget organiserat motstånd.

Den socialistiska staten hade alla möjligheter att styra böndernas produktion med prispolitik, industrivaror och krediter. Med olika kooperativ och kollektivjordbruk på frivillig basis skulle bönderna inlemmas i den socialistiska ekonomin. Någon «kulakfara» fanns i verkligheten inte.

VEM SKULLE BETALA

- Vad som däremot var problemet var hur en industrialisering skulle finansieras. Bucharin ville ha en balanserad tillväxt i alla områden, i jordbruket, den lätta och tunga industrin. Överskottet skulle användas för expansion.

Stalin däremot stod för en industrialisering på böndernas bekostnad. Då var en snabb kollektivisering nödvändig för att kunna pressa ur dem livsmedel utan att ge något tillbaka. Svälten kom som ett brev på posten — i till exempel Ukraina svalt flera miljoner människor ihjäl 1933

Fra sentralkomitemöte i 1927. Den ekonomiske debatten mellom Bukharin (holder et papir på bildet) og Stalin (med pipe) var avgjørende for den senere utviklinga i Sovjet, ifølge Nygren.

samtidigt som leveranserna av spannmål til staten ökade.

Kollektiviseringen fick till följd att jordbruksproduktionen sjönk med 25 procent. De resurser som skulle bekosta de stora industriprosjekten blev alltså knappare, istället för större.

Röde Fane ger en rad siffror på industrins framsteg under 30-talet. Och visst utträttades stordåd — nya områden för tung industri byggdes upp i Ukraina och Ural, en ny arbetarklass rekryterades och nya experter skolades.

Styrkan på kort sikt var att det var en krigsekonomi man byggde upp. Det var stålverk i stället för smör, kol i stället för kläder. Det var säkerligen ett avgörande skäl till segern över Tyskland.

Men den centralstyrda Stalinekonomin var egentligen bara möjlig i ett enda läge för ett enda syfte. Idag är det i stället en hämsko, det största hindret för ekonomin i hela Östeuropa. Det är därför inte förvånande att Bucharins teorier om till exempel marknadens roll under socialismen idag får ny betydelse.

Så utrensningarna — Stalintidens mörkaste kapitel. Röde Fane ger en lång redogörelse, och många påståenden som tidigare avfärdats som «borgerlig propaganda» av kommunister blir godtagna som historiska fakta. Det går inte att blunda längre.

Ändå tror jag Röde Fane underskattar utrensningarnas betydelse. Det var inte

längre frågan om att slåss för att få makten, som på 20-talet. Det var Stalin som krossade det parti som hade genomfört revolutionen och alla debatter på 20-talet, för att säkra all makt i sina och sina närmastes händer.

Alla inom partiet som kunde miss-tänkas tänka en självständig tanke drabbades. Ett par siffror: av de 1966 delegaterna på 1934 års kongress arresterades 1108. Av de 139 centralkommittéledamöterna avrättades eller drevs 110 till självmord.

Efter utrensningarna förlorade partiet sin roll i samhället, och som Röde Fane påpekar så hölls till exempel inte ett enda centralkommittémöte efter kriget fram till Stalins död.

SOCIALISMEN OFFRADES

Röde Fane summerar sina slutsatser:

«Man kan kanske säga att det kortsiktiga perspektiv på utvecklingen som Stalin anlade räddade Sovjetunionen på kort sikt, men bidrog avgörande till att ödelägga socialismen på längre sikt.»

Det påminner om den USA-general som i Vietnam sade sig vara tvungen att utplåna byn för att rädda den. Socialismen offrades för att rädda Ryssland i det kommande kriget. Icke desto mindre torde det vara en riktig slutsats.

Gunnar Nygren

FREDS-DEBATT

NEDRUSTNING OG «FREDSARBEID»

«Er nedrustning eit realistisk politisk mål og eit ønskemål, eller er det ei sentimental avsporing i strevet for eit sterkare nasjonalt forsvar?» spør Alf Skjeseth i et debattinnlegg under vignetten «Forsvarsdebatt» i Røde Fane 3/82.

Dessverre har ikke A.S. noe klagjørende svar på det spørsmålet han sjøl stiller i løpet av det fire spalters debattinn-

mens tidsalder er grunnleggende feilaktig og reaksjonært.

At jeg dermed etter A.S. mening sannsynligvis er en «fantasilaus kynikar eller har manglende kunnskap om kva våpenkappløpet faktisk kan utløse av skrekkelige», tar jeg med stor ro. Nedrustning som «realistisk mål» må faktisk bety at A.S. mener at det er mulig på en eller annen måte å presse Sovjet til nedrustning. Hvordan mener du dette skal foregå A.S.? Å spre illusjoner om at dette er mulig, er nøyaktig det samme som den såkalte «fredsbevegelsen» gjør.

Enkelte andre gjør et poeng av å skille mellom nedrustningsarbeid og «fredsarbeid». Nedrustningsarbeid er slikt «Nei til A-våpen» driver med «på et riktig grunnlag (det er jo riktig å være imot a-våpen)», men «med en feilaktig praksis (de retter ikke nok krav til Sovjet)». «Fredsarbeid», derimot, er et prisverdig tiltak, dersom progressive klarer å gi det et respektabelt innhold (kamp mot a-våpen, anti-imperialistisk støttearbeid, osv.). Stadig dukker kravet opp om at AKP må utforme og utvikle politikken sin for dette «fredsarbeidet».

Men hvorfor skal AKP i dag i det hele

tatt drive med «fredsarbeid»? Når skal det gå opp for den revolusjonære delen av «venstresida» i Norge at alle sider ved den internasjonale utviklinga peker mot en ny krig! Når skal det gå opp for dem at krigsfaren er sterkt aksellererende og at det er lite eller ingenting vi kan gjøre for å snu denne utviklinga! (Hvis det er noen som kan påvise det motsatte seg jeg med stor interesse fram til argumentasjonen for det standpunktet).

Hvorfor ikke se situasjonen i øynene (slik AKPs prinsipp- og militærprogram gjør det) og kaste kreftene inn i det krigsforberedende arbeidet, dvs. arbeidet med å forberede den revolusjonære bevegelsen og folket i Norge politisk, praktisk og organisatorisk på et Sovjetisk angrep med en påfølgende okkupasjon.

Hvorfor ikke forberede oss på den situasjonen som etter all sannsynlighet vil komme, istedet for å traske rundt i «fredsmarsjer» og nedrustningstog og håpe på at imperialismen vil ta til fornuft «når den ser hvor mange vi er».

R.J.

Debatt:

legget. Jeg sitter imidlertid igjen med en bestemt oppfatning at han iallefall ikke mener at det er ei sentimental avsporing å ha nedrustning som «eit realistisk politisk mål».

Dette er jeg i så fall enig i. Å kalle dette standpunktet for sentimental avsporing er uriktig. Å holde fram nedrustning som et «realistisk politisk mål» i imperialis-

ØKONOMI-DEBATT

HVOR ER DIALEKTIKKEN, SCHULTZ?

I nr. 1/-82 har C.E. Schultz et innlegg om sosialismen generelt og noe om den sosialistiske(?) utviklinga i Kina. Jeg syns at det er veldig bra og positivt at Schultz tar et oppgjør med de idealistiske forestillingene som har kommet fram når det gjelder sosialismen i den debatten som har pågått i lengre tid i bevegelsen. Bl.a. peker han på at dette ikke er et samfunnssystem som vi kan «velge», og at en debatt om hva slags parlamentarisme det skal bli, derfor er helt på sida. Sosialismen er ikke noe som vil oppstå fordi det er noen som vil det — det er et system som vil sprengte seg fram av det gamle systemets (kapitalismens) antagonistiske motsetninger. Så langt vel og bra — MEN det ser ut til at Schultz havner i et slags mekanisk utgangspunkt.

IDEOLOGISK KAMP?

Debatten om overgangen fra kapitalisme til sosialisme MÅ ikke bare bli en debatt om nødvendigheta ut fra de objektive økonomiske lovene og ut fra hovedmotsigelsen. Det dreier seg nemlig også om klassekamp og ideologisk kamp, dvs. samspillet eller dialektikken mellom basis og overbygning. Når all historisk erfaring forteller oss at endringene i overbygninga skjer mye treigere enn forandringa i basis, er det av livsviktig betydning at dette ikke glømmes. Jeg oppfatter det slik at C.E.S. undervurderer betydninga av den ideologiske kampen i dette innlegget. Sjøl om poenget hans er å ta et oppgjør med ideliastisk tenkning, så er det nettopp et poeng ikke å falle i ei mekanisk grøft.

Situasjonen for kapitalismen i dag er:

- krise med overproduksjon og massearbeidsløshet
- borgerskapet jakter på muligheter til å øke profitten
- kapitalismen har gjort landa i 3. verden enda mer fattige og dermed også fjerna muligheten for utvikling av markedspotensialet. (Folk har ikke råd til stort sett noe som helst).

I basis gir det seg utslag i at motsigelsen mellom produktivkreftene og produksjonsmåten skjerpes. Klassekampen skjerpes internasjonalt sett.

Dette gir seg sjølsagt også utslag i overbygninga. Den ideologiske rettferdiggjøringa av utbyttersystemet blir mer frenetisk enn noensinne. Her i landet har vi t.o.m. sett at arbeideraristokratene og arbeidsskjøperne har gått sammen i en kampanje for å øke profitten. Dette er forhold som er med på å prege tenkninga til arbeiderklassen i Norge. Vi ser stadig eksempler på at folk faktisk er prega av denne tenkninga: «Vi må stå på for å bedre konkurranseevna». Konsekvensen av det-

Debatt:

te er at den ideologiske kampen for å avsløre kapitalismen OGSÅ er viktig. Det vil jo ikke hjelpe så veldig mye om det objektive grunnlaget for sosialismen er til stede mens som folkets og arbeiderklassens bevissthet vil være på et annet plan. Samtidig som jeg sier dette betyr jo også det objektive grunnlaget såpass mye at det vil prege tenkninga til folk. Men — så vidt jeg oppfatter dette dialektiske forholdet er det av overordna betydning ikke å sette seg ned og si: Det er det samme hva vi sier og gjør; sosialismen kommer likevel!

UTVIKLINGA I KINA

C.E.S. har også en del kommentarer til utviklinga i Kina. Han fastslår at det er ting han er veldig uenig i, men ikke hva. Deretter går han løs på myter om Kina. Dette er sjølsagt viktig, men jeg oppfatter det som like essensielt å se nærmere på sjølve utviklinga i Kina. Det som er helt klart ved Kina er følgende:

Det er store motsigelser innafor KKP når det gjelder synet på den videre utviklinga. Nå er det jo et spørsmål om det i hele tatt er sosialisme i Kina — ut fra det som framkommer fra diverse hold kan det tyde på det motsatte. Det er i hvert fall tydelig at motsigelsen mellom kapitalistisk og kommunistisk produksjon er skarp. Etter å ha lest «*Kinas sosialistiske økonomi*» og intervjuet med den «ledende» kinesiske økonomen i RF, er nettopp det inntrykket forsterka.

Klassekampen i Kina er hard, og de linjene som står er dessverre heller uklare. Det som gjelder de fleste der borte er: Ei klar undervurdering av de objektive økonomiske lovene. Kineserne tror tydeligvis at «økonomien kan slippes løs» uten at det får konsekvenser for den videre utviklinga.

Det virker også som om de ser bort fra dialektikken mellom basis og overbygning, d.v.s. at en utvikla vareøkonomi vil prege tenkninga til folk i retning av mer kapitalisme. Holder dette på uten å bli korrigert, sier det seg sjøl at resultatet blir kontrarevolusjon og kapitalisme. Tendensen er jo klar. Jeg syns ikke det er tillitvekkende når det snakkes om tilpassing av marxismen til «kinesiske» forhold, samtidig som Marx brukes som sannhetsvitne på at «det ikke blir kapitalisme om det finnes enheter med mindre enn fem arbeidssølgende». Det hevdes med andre ord at det ikke gjør noe om de kjøper arbeidskraft — bare det er mindre enn fem i byen og tre på landsbygda.

Lærdommer av Kina:

— ML-bevegelsen i Norge må trekke den lærdommen at vi må få bedre forståelse og innsikt i de økonomiske lovene. Uten det kan vi havne i den situasjon at vi etter revolusjonen ikke er i stand til å hindre kontrarevolusjon.

Jeg vil til slutt understreke at dette siste bare er ei foreløpig oppsummering og at det åpenbart vil trenge mye grundigere jobbing med dette spørsmålet.

Knut

OLJEBOKA OG MARXISMEN

I Røde Fane nr. 8, 1981 skrev jeg en artikkel om «*Oljepengene — kan de brukes*» (Oljeboka). Utgangspunktet for artikkelen var ti sitater fra de to første kapitlene. I Røde Fane nr. 2 1982 svarte L.F., som var med på å skrive boka, på kritikken min. Han mener at jeg urettferdig dømmer hele boka på grunnlag av bare to kapitler.

Nå er det sånn at jeg bare holdt meg til mine ti sitater i kritikken. Resten av boka behandlet jeg ikke. Men jeg mener fortsatt at de to første kapitlene er viktige fordi forfatterne der streker opp rammen for boka og klargjør det *teoretiske utgangspunktet* sitt.

Det er dette teoretiske utgangspunktet jeg har tatt opp til behandling.

I de to første kapitlene av boka fant jeg så *mange* avvik fra og åpninger for avvik fra *helt grunnleggende* deler av den *marxistiske* teorien, at det var nødvendig å være skarp og pirkete. Jeg spør meg selv: Hvordan er det med den konkrete analysen av virkeligheten (oljeøkonomien) når det *teoretiske utgangspunktet* er så svakt?

Jeg synes L.F. bagatelliserer denne kritikken. Han mener det finnes noen svake *formuleringer*, *slurv* og *tanketosker* som åpner for tolkning i reformistisk retning.

For meg ser det ut til å være en *politisk tendens* i alt dette som peker i retning revisjon av deler av *grunnlaget* i marxismens filosofi, økonomiske teori og politiske teori. Når jeg nå har lest L.F. sitt innlegg styrker det meg i denne oppfatningen. Det vil jeg si mer om her..

EN LANG SETNING

L.F. sier at forfatterkollektivet mener at Valen «*bommer noe inni granskauen*» i

kritikken av følgende sitat fra oljeboka (side 25): «I det borgerlige klasseskildret vil det aldri være mulig å få gjennomført dette (dvs. endre hele innretninga på produksjonen) uten samtidig å overta statsmakta, dvs. å styrte borgerskapet gjennom en sosialistisk revolusjon.»

L.F. sier at dette bare er slurv fra forfatterens side. Hvis en bare endrer setningene litt og setter punktum rett, blir det hele bra.

Men mitt poeng er følgende: Det som står i boka er at det er mulig å endre hele innretninga på produksjonen ved å overta statsmakta i det borgerlige klasseskildret.

Debatt:

Det som L.F. skriver videre overbeviser meg om at dette ikke bare er flisespikkeri.

KNUSE STATSMAKTE — KNUSE STATSAPPARATET?!

L.F. skriver: «*Lenin har aldri sagt at arbeiderklassen må knuse den gamle statsmakten. Derimot har han sagt at den må knuse det gamle statsapparatet. Å overta statsmakten, dvs. makten i staten, gjennom en sosialistisk revolusjon innebærer ikke at det borgerlige maktapparatet skal overtas.*»

Er det sant dette da? Vi får slå opp og se etter. Lenin: Staten og revolusjonen, side 37 osv.:

«*Staten er ein særskild tvingssamskipnad: Han er ein valdsorganisasjon til å undertrykkja ein eller annan klasse.*»

Altså staten = en valdsorganisasjon. «*Korleis vart den borgarlege staten, som er den statsmaskinen borgarskapet treng for å rå, vorten til historisk?*» (s. 42)

Altså, den borgarlege staten = borgarskapet sin statsmaksin.

«*Denne hendingsgangen tvingar revolu-*

sjonen «til å samla alle øydeleggingskreftene sine» mot statsmakta, og til å setje seg som mål ikkje å betra statsmaksinen, men å knusa og øydeleggja han.» (s. 44)

Altså, den borgarlege statsmakta, som er *lik* statsmaksinen til borgarskapet, må knuses og ødelegges. Her har altså Lenin nettopp sagt det L.F. ikke vil at han skal si, nemlig: «*den gamle statsmakten må knuses og ødelegges.*»

Med sin definisjon av staten går L.F. glipp av *hovedpoenget* i marxismen sin teori om staten. Nemlig at de historiske utviklingslovene ubønnhørlig vil føre til at den borgerlige *staten* blir knust og ødelagt, mens proletariatet *bytter ut* denne staten med proletariatets revolusjonære diktatur, som *er* en stat av en ny type, en stat som bærer i seg vilkårene for å visne bort når kommunismen er et faktum. (se også «Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky». s. 15).

Ifølge Lenin er klarhet på dette punktet avgjørende for om en kan kalle seg kommunist eller ikke!....Flisespikkeri?

PRESSES VERDIEN AV ARBEIDSKRAFTEN NEDOVER?

Jeg hevdet at det er en *grunnleggende* lovmessighet i kapitalismen at arbeidskraftens verdi synker på sikt og at oljeboka tildekker dette.

Dette behandler Marx flere steder. Særlig opplysende er det å lese brosjyren «Lønn, pris og profitt» der Marx konkluderer sånn:

«*Den kapitalistiske produksjonens allmenne tendens er ikke å heve, men å senke det gjennomsnittlige lønnsnivået.*» (s. 55).

L.F. mener at jeg her bare kommer med en standardtese uten å anvende den på f.eks. det som har skjedd med lønningene i Norge de siste hundre år. Men mitt poeng er jo et helt annet. Jeg har kritisert et punkt i oljeboka der spørsmålet om arbeidskraftens verdi blir tatt opp *allment* som et *teoretisk spørsmål* under overskriften «Et marxistisk utgangspunkt».

L.F. på sin side sier seg *uenig* i Marx sin påstand her. Han spør: «*Kan vi f.eks.*

OLJE-DEBATT

finne noe som antyder en lovmessighet som kan kaste lys over kjøpekraftnedgangen fra 1977 til 1981»?

Saken er ganske enkel. Hvis en ikke mener at Marx gjennom sine studier av kapitalismen har avdekket en sann allmenn lovmessighet som gjelder også for Norge i dag, så mener en også at det finnes en mulighet for at kapitalismen (ihvertfall i Norge) kan vare ved. De som leser «Lønn, pris og profitt» vil se at Marx knytter utviklingen av lønnen helt til den allmenne utviklingstendensen for kapitalismen.

I oljeboka heter det at: «**Fordelinga er et resultat av klassekamp.**» Det er dette «allmenne utsagn» L.F. forsvare. Det står i skarp motstrid til de mest grunnleggende deler av marxismens økonomiske teori. L.F. er i sin fulle rett til å forkaste denne delen av marxismen, men da må han også stå fram og *forsvare* tesen om at fordelinga er et resultat av klassekamp. Nettopp den tesen jeg angrep i kritikken. L.F. glir bare unna den konkrete kritikken, men viser at han ikke godtar den.

ØKONOMISME I KLARTEKST:

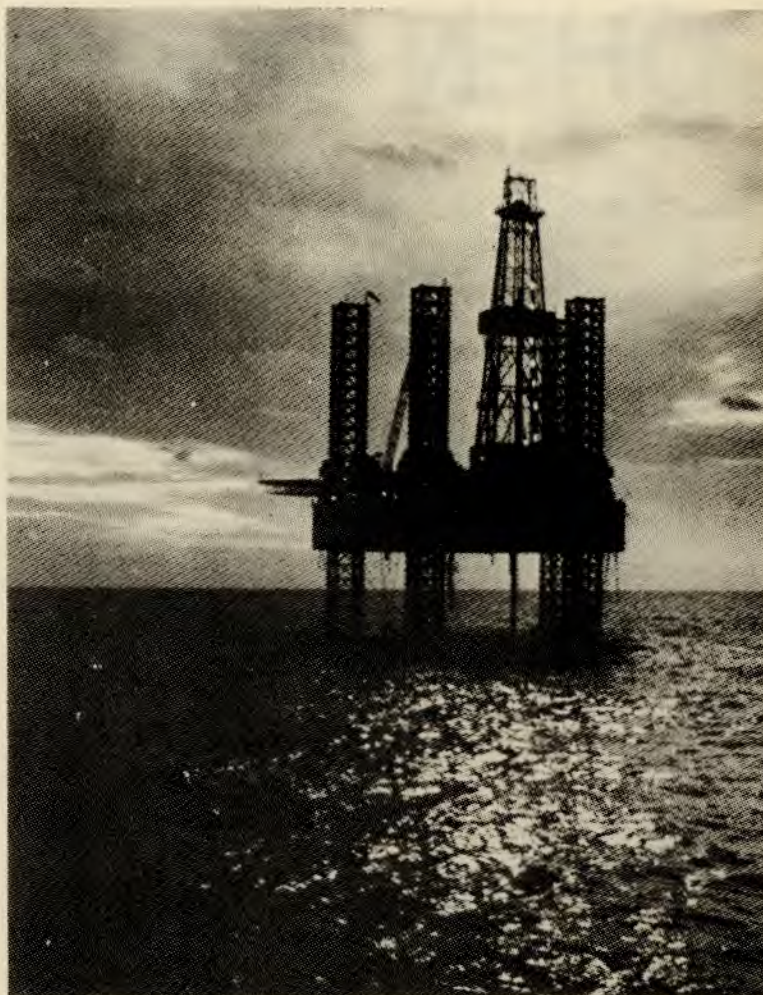
L.F. skriver: «*Vi anser den erfaring klassen gjennom kamp får om maktforholdene under kapitalismen og den innsikt den erhverver seg om sosialismens nødvendighet som det viktigste resultatet av klassekampen.*»

Lenin på sin side bruker en stor del av «Hva må gjøres» til å vise at arbeiderklassen *ikke kan* få innsikt om sosialismens nødvendighet gjennom sine egne krefter og sin egen klassekamp.

Gjennom sin egen kamp *får* arbeiderklassen innsikt i maktforholdene under kapitalismen. Men hvis ikke partiet ved sitt *teoretiske* arbeid kan feie borgerskapets ideologer av matten blant de mest aktive deler av klassen, så vil heller ikke arbeiderklassen ane et spøtt om sosialismens nødvendighet og om nødvendigheten av å knuse den borgerlige staten. Hvis forfatterkollektivet her står på L.F. sin linje så betyr det at de ikke mer at det *teoretiske* arbeidet er så viktig.

Hvis vi bare klarer å «utvikle en politikk som formulerer arbeiderklassens krav». (L.F.) så er det viktigste gjort.

Jeg mener sånn: Hvis vi er veldig flinke til å formulere arbeiderklassens krav så

vil vi hjelpe arbeiderklassen til å sloss mot kapitalismens symptomer. Klassen vil lære om maktforhold og bli mer og mer knuget fordi den ikke ser noen farbar vei til å helbrede sykdommen som skaper disse symptomene.

Jeg er ikke mot konkrete analyser, kamp mot symptomene osv. Det er helt nødvendig. Men hvis grunnlaget skal være det jeg synes L.F. legger fram, så vil det skade klassen og folket. Det vil gjøre det *umulig å sette arbeiderklassen istand til å gjøre revolusjon.*

KONKLUSJON OM OLJEBOKA

De feilene som L.F. gjør i artikkelen sin synes jeg i altfor stor grad preger Oljeboka. Det kritiserer jeg den for. Som det

ellers går frem av det jeg skrev i RF nr. 8, 1981 så mener jeg også at oljeboka inneholder mye bra og nødvendig stoff. L.F. går i innlegget sitt til angrep på den marxist-leninistiske teorien om staten, om kapitalismens lovmessige utvikling mot undergangen og om det kommunistiske partiets og den teoretiske kampens rolle. Dette skjer ikke i form av et bevisst og klart angrep, men i form av uvitenhet, slurv og tanketosker. Jeg håper at det eksisterer visse forhold som gjør at det er mulig å nå frem til visse reelle forbedringer på dette teoretiske området. Jeg tror at fremtiden til m-l-bevegelsen avhenger av at vi klarer å få til disse forbedringene.

Terje Valen

BØKER

COHEN OM BUCHARIN

For de fleste av Røde Fanes lesere vil Nikolai Bucharin være bolsjeviken som støttet kulakkene med slagordet «Berik dere» og som led et fortjent nederlag i partistriden om kollektiviseringspolitikken og industrialiseringa i 1928. Kan en biografi over hele hans liv tilføre debatten om sosialismen eller bygginga av sosialismen noe nytt?

Cohens bok gir oss et perspektiv på bolsjevikpartiet og den unge sovjetstaten som på mange punkter ikke stemmer overens med barnelærdommen. For en som har vurderinga av Bucharin i «SUKP(b)s historie» friskt i minnet, kan det være overraskende å få vite at Lenins «Imperialismen» i all hovedsak bygger på et teoretisk verk av Bucharin, og at Bucharin var bolsjevikpartiets anerkjent fremste teoretiker fra Lenins død og fram til sitt nederlag overfor Stalin i 1928. Hans linje for økonomien så vel som for områder innen politikken var i 1920-åra partiets linje. På mange måter kan han sees som den fremste representanten for Sovjet-staten slik vi ikke kjenner den: NEP-Sovjet med balansert utvikling industri/jordbruk, markedsrelasjoner som det økonomiske hovedbindeledd mellom de to sektorene, stor grad av debatt og diskusjonsfrihet innen partiet og en «hundre blomster»-politikk i samfunnet utenfor det.

I sin biografi gir Cohen en grundig innføring i Bucharins virke på en rekke felter i

parti- og samfunnsliv og tegner på denne måten et mer nyansert og spennende bilde av NEP-Sovjet enn det vi finner hos vestlige skrivere av Sovjet-historien som Isaac Deutscher og E.H. Carr.

Deutschers helteportrett av Trotsky medfører at han fortolker Sovjet-statens og bolsjevikpartiets historie rundt antagonismen Stalin/Trotsky. Venstreopposisjonen, som aldri kom til makten, overskygger helt betydningen av Bucharin som, i motsetning til Stalin, var den som trakk opp hovedlinjene for den politikken som partiet førte ved makten i disse årene. Bucharin

blir enten et vedheng til Stalin (før 1928), eller et offer for ham (etter 1928,) men uten Trotskys dimensjoner.

Den liberal-konservative Carr følger ironisk nok langt på vei Deutscher i sin «History of Soviet Russia». Og så her slår motsetningen Stalin/Trotsky igjennom i skildringen av 1920-åras Sovjet i langt høyere grad enn en nøktern vurdering skulle tilsi. Carr går endog så langt som å kalle Bucharins program for «en umulighet under NEP-forhold» og brukte uttrykket høyreavvik uten gaseøyne om den slagne Bucharin og hans fløy i partiet i 1929.

Var Bucharins politikk en umulighet? Var tvangskollektiviseringen og den forserte industrialiseringa 1928–34 en nødvendig og riktig politikk?

Cohens tese er at selv om Bucharin lenge ikke vil se i øynene at Preobrazensky og venstreopposisjonen hadde rett når de stilte problemet i forbindelse med utviklingen av industrien som det å planmessig finansiere investeringer ved hjelp av overskudd i jordbrukssektoren, så hadde han grepet om en riktig politikk i hovedspørsmål som disse:

- en balansert utvikling mellom jordbruks- og industrisektorene

BØKER

- vekt på produksjon av varer beregnet på bøndene, som middel til å stimulere jordbruksproduksjonen
- bruk av økonomiske stimuli som markedspriser, ikke administrative tiltak og tvang overfor bøndene.

Bucharins industrialiseringspolitikk fungerte så lenge det var ledige ressurser, ledig kapasitet som var unyttet. Dette var forholdet inntil 1926–27. Til da hadde Sovjet-industrien

en rask ekspansjon med høye vekstrater til tross for beskjedne investeringer. Da denne perioden gikk mot slutten, grep ikke Bucharin (eller hans allierte i politbyrået, Stalin) nødvendigheten av å legge opp et større investeringsprogram for industrien. De vedtak som ble fattet på den 15. partikongressen betydde en omlegging i riktig retning, men var for lite og for sent til å hindre at det økonomiske bindeleddet mellom by og land, mellom bøndene og arbei-

derklassen (og partiet) ble frynset pga. manglende utbud av varer fra industrien til jordbruket.

I den krisen som oppsto — og som førte til Bucharins fall — ble et avvik erstattet med et nytt: Fra underinvestering til industrien til overakkumulasjon på bekostning ikke bare av bøndene, men også arbeiderne. Levestandarden sank både på landsbygda og i byene fra 1929 av. Politisk ble administrative tiltak og vold instrumenter i industrialise-

ringspolitikkenes tjeneste, i klar kontrast til NEP-tidas bruk av økonomiske og (i en viss grad også) politiske virkemidler.

Cohens biografi om NEP-Sovjets fremste bolsjevik er forfriskende lesning etter Deutscher, Carr og «SUKP(b)s historie».

Stephen F. Cohen: Bukharin and the Bolshevik Revolution. A political biography, 1888–1938. Oxford University Press, 1980.

U.A.

Returadresse:

Røde Fane

Boks 83

Bryn, Oslo 6

I DETTE NUMMER

- Opposisjon i fagbevegelsen*
- Hvordan bekjempe klassesamarbeidet*
- Kjersti Ericsson om sosialismen*
- Kvinnene — kapitalismens B-lag
på arbeidsmarkedet.*

I NESTE NUMMER:

*Teorien om tre verdener
fortsatt gyldig?
Kan kapitalismen hjelpe 3. verden?
Sosialisme-debatten fortsetter*